Poštarina plaćena u gotovom.

ŽIVOT

G. XIV. SVIBANJ 1933. BR. 5.

Sadržaj

Prof. I. Puzina, Čežnja ruske duše za savršenim socijalnim poretkom str. 193.
Dr. A. Spiletak, Strossmayer o socijalnom pitanju str. 200.
I. Oršanić, Međunarodni Savez kršćanskih sindikata str. 218.
* * *, Djela W. Richarda Wagnera str. 227.
Uredništvo je primilo str. 239.

IZLAZI U ZAGREBU DESET PUTA NA GODINU.

19795

Uredništvo i uprava »ŽIVOTA«: Zagreb I 147, Palmotićeva 31.
Urednik Karlo Grimm D. I.
Pretplata 50 Dinara. Omladini 30 Dinara.
Pojedini broj 5 dinara.

ISUSOVCI i stara pjesma: »SVRHA POSVEĆUJE SREDSTVA«. Brošurica će dobro doći svakom prijatelju istine. Cijena d. 2., s poštarinom d. 3. Novac se može poslati i u markama. Tko naruči 5 komada, plaća zajedno s poštarinom d. 10. Narudžbe prima: *Glasnik Srca Isusova, Zagreb I. 147.*

MIHOVIL PRO, meksički mučenik Krista Kralja. S franc. preveo: J. Brožičević D. I. Ova knjižica daje dobar uvid u prilike, u kojima žive katolici u Meksiku. Zanimljiva je kao roman, svakog će katolika napuniti svetim oduševljenjem za vjeru njegovu. Cijena d. 5., s poštom d. 6. Narudžbe: *Glasnik Srca Isusova, Zagreb I. 147.*

KONGREGANIST I KONGREGANISTICA knjižica *za članove Marijinih Kongregacija,* četvrto popravljeno izdanje. Ima kao i prije 3 dijela. Cijena je priručniku u platnu d. 10, sa zlatorezom d. 25, u koži d. 40. Narudžbe: *Uprava Glasnika Srca Isusova, Zagreb I. 147.*

OSIGURANJE POKRIVA SVAKU ŠTETU OD POŽARA, GROMA I TUČE!

Životnim osiguranjem štediš za stare dane i skrbiš za svoju porodicu u slučaju smrti!

Za provedenje takovih i svih drugih vrsti osiguranja obratite se na najstariji hrvatski osiguravajući zavod

»CROATIA«

osiguravajuću zadrugu u Zagrebu

koju je g. 1884. osnovala općina slobodnog i kr. glavnog grada ZAGREBA.

»CROATIA« ima svoje sjedište u ZAGREBU. u vlastitoj palači, na uglu Marovske i Preradovićeve ulice, a svoje filijale i glavna zastupstva, odnosno mjesne povjerenike u svim većim mjestima naše domovine.

ZADRUŽNA IMOVINA IZNOSI 50 MILIJUNA!

Osigurajte kod domaćeg osiguravajućeg zavoda »Croatiae«!

Čežnja ruske duše za savršenim socijalnim poretkom

RUSU je teško naći među, koje njegova misao ne bi smjela prekoračiti, čim ta misao počne da se kreće bilo kojim pravcem. Tako je to bilo i u životu ruskoga naroda: prošao je taj narod beskrajnom ravnicom evroazijskom od istoka do zapada te od središta do sjevera i juga. Tek ocean i najviše gore bile su kadre zaustaviti njegovo neodoljivo gibanje. Kako u tom životu tako je i u carstvu ideja i ideala, u sferi apstraktne misli: Rus ide uvijek do kraja, do dna, do zadnjega rješenja.

Druga je značajka ruskoga puka duboka religioznost njegove duše. Francuzi imaju dobar izraz: vjerski mentalitet (mentalité). Mentalitet od latinskoga korijena »mens« pamet. Meni se čini, da Rusi nemaju toga mentaliteta nego da je za svakoga od njih vjersko pitanje stvar vrlo dubokoga vjerskog osjećanja, a ne mentaliteta (uvjerenja). Tu se i opet pokazuje utjecaj zemlje Bogom dane ruskomu narodu na njegovu psihologiju. Nalazeći se često posred divlje prirode jednostavni se ruski seljak osjeća Bogu bliže negoli stanovnici velikih gradova. Religioznost ruskoga naroda vidi se po tomu, što on uvijek život gleda s jednoga određenog stanovišta: ruski je narod uvijek ocjenjivao život sa svim njegovim prijelazima kao vjersku vrijednost. Drukčije rečeno: on je uvijek projicirao sve događaje iz političke ili socijalne sfere na vjersko područje. Ideja savršena socijalnog poretka, što odgovara volji našega Gospodina, idealnim je temeljem novih okružnica našega sv. Oca o socijalnom pitanju.

Ali dvije su Evrope. Uz katoličku Evropu eno druge lajičke! Ta Evropa traži drugo rješenje socijalnog pitanja.

Po svim se saborima evropskih država neprestano proučava socijalno pitanje. Gotovo se posvuda socijalna kriza smatra posljedicom teških uvjeta za materijalnu egzistenciju. Na pitanje, kako da se prebrodi ta kriza, odgovorit će razne političke stranke razno, ali temelj za rješenje »savršena socijalnog poretka« bit će za sve stranke isti: u sadašnjem poretku nađe se neka pogrješka, pa je onda nastoje ukloniti ili suzbiti. Takovo rješenje ne zna za pojam socijalnoga »grijeha«. A to rješenje je tipsko za gotovo sve socijalne učitelje po zapadnoj Evropi. Nalazimo ga već kod prvih evropskih socijalista, kod socijalista utopističkih. Toma More bio je čovjek duboko proživljavane vjere pa je vjeru u Crkvu katoličku dokazao svojom mučeničkom smrću. U »Utopiji« pokazuje svoju pobožnost u onim poglavljima, u kojima govori, kako se stanovnici otoka »Utopije« dive Bogu. Ali rješenje socijalnog pitanja kod Tome More-a nema vjerske sadržine.

On hoće da riješi društveni nered zajedničkim idealom društvene jednakosti.

T. Campanella odaje svoje misli još jasnije. U svojoj »Sunčanoj državi« (Città di Sole) upravo nastoji, da mu vjerske ideje ostanu što dalje od kršćanskoga shvaćanja. Campanella svodi puno dosljednije od T. More-a svoje socijalne misli na osnovicu materijalističkoga pogleda na svijet t. j. pogleda, prema kojemu je društvo zajednica pojedinaca, što ih veže ideja zemaljske sreće. Taj ideal zemaljskoga posjeda ostaje osnovnim načelom sviju rješenja socijalističkih i komunističkih sve do naših dana.

Ruska nam povijest pokazuje analogno rješenje socijalnoga pitanja.

Vjerska baza za rješenje socijalnog pitanja.

Da ustanovimo, kako je nastala ideja savršenoga društvenog poretka u Rusiji, valja nam zaviriti u dubljinu prošlih vjekova i početi s pitanjem, za koje se čini da nema nikakva posla s idealom socijalnog ustrojstva za čovječanstvo. Želim naime reći koju o ideji sudnjega dana, kako se razvila na kršćanskom Istoku i u Rusiji.

Poredimo slike sudnjega dana po zapadnoj Evropi i po kršćanskom Istoku! Najstarije slike posljednjega suda u Rimu nalaze se u katakombama. Držeći se evanđeoskoga pripovijedanja prikazuju, kako pastir dobre ovce nagrađuje, a zle jarce tjera iz svojega stada. Cijela ta slika vrlo je jednostavna. Mlad golobrad pastir posred stada. Na desno mu rpa dobrih ovčica, a na lijevo zli jarcevi.

Vrlo budna savjest prvih kršćana nije mogla podnijeti laži i grijeha, što su je bili sa sviju strana. Oni su željeli što brže postići svoj ideal te su prizivali kaznu Božju na grješnu zemlju. Tim su protkane prve vizije sudnjega dana na Istoku. Pune su dubokoga osjećanja i dramatskih pojedinosti kao na pr. propovijed Bar Efraima.

Domovina Bar Efraima bila je Sirija, pa je on pustio slobodne uzde svoj onoj istočnjačkoj neobuzdanosti prikazujući sudnji dan. Opis u Evanđelju dao je shemu. Istočnjačka uobrazilja razvila je tu shemu do potpune slike. Bizant nam je dao opis prekogrobnoga svijeta do u tančine i opis grješnikovih muka na pr. u potankom opisivanju monaha Grgura »Vizija Teodorova«, koja nas u mnogočemu sjeća na viziju »Divina Comedia«.

Primijetiti nam je, da se »Teodorova vizija« od trinaestoga do petnaestoga vijeka jako mnogo čitala po Rusiji. Misao sudnjega dana odgovarala je savjesti ruskoj.

Život je sav grješan i stoga će se strogo kazniti. Čini se, da je ruski kršćanin jedanaestoga i dvanaestoga vijeka tako mislio. Po najstarijim crkvama ruskim: u Kijevu, u Novgorodu, u Rostovu i u Susdalu prikazali su ruski slikari sudnji dan upravo užasno.

Vrlo je važno svratiti pažnju na činjenicu, da se ruska misao nije zaustavila kod otoga zadnjeg čina u životu svijeta. Grijeh ne traži samo, da ga kazne, nego i to, da ga zamijene dobrim. On iziskuje početak novoga života bez grijeha poslije ovoga staroga, koji je sav u njemu ogrezao.

Eto nam zaista zanimljiva i nova rješenja! Nalazimo ga izložena već u jednoj propovijedi ruskoj iz četrnaestoga vijeka (propovijed sv. Abrahama iz Smolenska). U njoj se pripovijeda, kako će vatrena rijeka poteći cijelim svijetom od istoka do zapada. Sve će se na zemlji zapaliti i svega će nestati u ognju. Ali oganj će taj biti oganj očišćenja. Poslije toga očišćenja doći će nova zemlja, a pod novim nebom nastat će životni uvjeti nove budućnosti u potpunoj jednakosti t. j. u potpunoj pravednosti. Jer ne će više biti grijeha. Svi naši odnosi bit će obnovljeni, jednaki, istiniti i pravedni.

No, kad će tako biti poslije historijskih vremena, zašto ne bismo već sada udarili grijeh ostracizmom, zašto ne bismo već sada započeli nov bezgrješan život? Tako se pita ruska duša te odgovara rješenjem tako potpunim, kakovo je kadro dati samo ona.

Baškin.

Oko polovice šesnaestoga vijeka pojavio se u Moskvi neki čovjek po imenu Baškin, koji je prvi glasno izrekao ono, što je već dugo vremena zujalo u ruskoj duši. Evo doslovce Baškinova svjedočanstva, što ga je dao, kad je morao pred sudom braniti svoj nauk i svoje djelovanje: »Ljubite bližnjega kao samoga sebe!« A vi se svi baš naprotiv grizete i koljete međusobno. Pazite, da jedni drugih ne pokoljete! Je li moguće, da mi, Kristov narod, imamo robova? Krist je sve ljude nazivao »svojom braćom«, dok u nas jedni imaju robove, a drugi su osuđeni da robuju. Što se mene tiče, ja sam svim svojim robovima dao slobodu i hvalim za to Boga. Moja je služinčad ostala kod mene samo od dobre volje. Koji ne će, mogu ići, kadgod ih je volja.«

Baškina osudiše na tavnicu; njegova društvena reforma, koja htjede ukinuti ropstvo, bila je opasna za društveni sastav moskovske države u njegovo vrijeme.

Ali Baškinova misao nije dotučena. Odmah se našlo pristaša, koji su osim toga bili iz redova najidealnijih, najpobožnijih i najobrazovanijih ljudi. Da spomenemo na pr. samo jednoga prijatelja Baškinove misli, eno igumana Artemija u manastiru presv. Trojstva, koji je radi te svoje simpatije g. 1554. izagnan u solovecki samostan na otoku u Ledenom moru.

Taj je ideal socijalne pravde rezultat negacije grijeha, koja se pokazuje u životu; ideal osnovan na religijskom osjećaju, koji se pokazuje sve jasnije i jasnije u daljnoj povijesti ruskoga naroda.

Vygov.

Primjera radi pripovjedit ću, kako je nastala zajednica po imenu Vygov. Neki starovjerci bježeći pred proganjanjem vlade odoše daleko na sjever. Negdje pri koncu sedamnaestoga stoljeća nalazio se među njima »starec« Ignacije Solovecky, koji domala postade slavnim: »Bijaše to posuda puna mudrosti, koju je pio kaošto spužva pije vodu«, tako ga karakterizira jedan od njegovih suvremenika istovjeraca. G. 1690. i dalje dođoše da stanuju kod njega seljaci Danijel Vikulov, braća Denisov i više drugih. Ta zajednica malo pomalo počne živjeti neke vrste samostanskim životom, a stanovništvo se njegovo uzmnoži. Tako nastade oko pustinjaka, starca Ignacija Soloveckoga, kolonija Vygov. Na početku je Vygovom vladala velika bijeda. Glad je često dolazila u pohode njegovim stanovnicima. Oralo se bez konja. Čak i posvećeni se hljebovi pekli od borovnica pomiješanih s nekakovim brašnom. Tako prođe prva godina: u radu, siromaštvu i bijedi. Ali malo pomalo se naselje opskrbi zgradama, a marljivi posao okruniše uspjesi. Andrija Denisov, dobar organizator, stade na čelo poslovima u naseobini. Počne se orati i pitomiti. Zajednica organizira ribarenje na murmanskim obalama. Kupe konje, i domala stanovnici Vygova bilježe dobitke šaljući robu. Konačno zadnjih godina u osamnaestom stoljeću prodaju se pšenica i zrnje s vygovskih polja na trgu u Petrogradu. Tokom vremena Vygov se veoma obogati; od početka osamnaestoga stoljeća držao je posebne posrednike za svoje trgovačke poslove u Petrogradu, u Arhangelsku, na Volgi i po Sibiriji.

Promotrimo sada pobliže društveno uređenje Vygova. Bez sumnje se može reći, da je Vygov idealna komuna; članovi mu nemaju nikakova privatnoga posjeda. Unutrašnji poredak uređen je posebnim zakonikom, što ga sastavio Andrija Denisov. Na čelu komune stoji »cenobjark«. Uz bok mu je zakonodavno tijelo biranih zastupnika. Svi se službenici jednako biraju. Osnovni zakon zajednice jest, da svaki član mora raditi marljivo, da lijenčina nema prava jesti, i »proklet da je nametnik«. U tom radu obvezatnom za sve bila je potpuna jednakost. Dobivajući od zajednice sve, štogod im je potrebno, pojedini članovi nisu imali nikakova privatna posjeda. Pravilo Andrije Denisova određivalo je: »Da nijedan od vas nema ništa, pa ni po novčića.« Jedino dopušteno privatno vlasništvo bilo je odijelo.

»Duhoborci.«

Udruženja slična vygovskom pojavljivala se i kasnije. Jedno se od njih pretvorilo u veliki narodni pokret. Negdje oko polovice osamnaestoga stoljeća nastade takova zajednica uz duhovnog začetnika svojega Silvana Kolesnikova, seljaka iz sela Nikolskoje. To bijahu »duhoborci«. Silvan Kolesnikov nadovezuje svoj nauk na mistiku Skorovode, ruskoga mislioca s juga, ro-

đena u Kijevu. Sve izvanjsko mu je samo prolazno priviđanje. Prava je stvarnost samo unutrašnji duh. Tražite taj Duh — Krista — u sebi samima, pa će se tada »duh otkinuti i osloboditi ostavivši tijesne veze materije.« Duhoborci uče, da je naše tijelo tavnica. Treba se iznutra obnoviti, uspostaviti Božju sliku u samomu sebi pa se tako osloboditi materije. Treba osuđivati zlo, da dođeš do »slatkoga sjedinjenja s Bogom«. Po nauku duhoboraca zlo vlada svijetom. Aktivno suzbijati to zlo, da se tako iskorijeni, nemoguće je. Ali zato je moguće, pače nužno: 1. ukloniti se zlu i nikako mu se ne podvrći; 2. popraviti vlastiti život prema Kristovoj nauci, ali dakako kako je oni shvaćaju. Jedan psalam duhoboraca govori ovako: »Ako te izda strpljivost, bježi u gustu šumu, umri od gladi, jer ne ćeš umrijeti vječnom smrti nego ćeš živjeti u Vječnome.«

Taj lanac misli dovodi duhoborce do toga, da niječu ugled vlade, napose niječu: 1. sud, jer da se ne osniva na Evanđelju; 2. poreze, jer da služe nepoštenim svrhama; 3. novačenje vojnika. Duhoborci su veliki vjerski pacifiste. Osnovicom sviju odnosa među ljudima posve ispravno smatraju duhoborci nauk ljubavi, što ga propovijeda Evanđelje. Protive se svakoj sili i svakom iznuđivanju. Ali tim putem duhoborci dolaze čak dotle, da zaniječu svaku upravnu vlast, budući da ta vlast sili i obvezuje. Stoga je svuda, gdje žive duhoborci, dolazilo neprestano do sukoba između njih i vlade. Tako je bilo s njima neprilika u Rusiji, a tako je čak i u Kanadi, pošto su se g. 1903. uselili u tu zemlju.

Da objasnimo problem, kojim se bavimo, valja nam pobliže promotriti socijalne odnose među duhoborcima.

Evo izvanjske povijesti tih odnosa. Do g. 1801. progone ih silom. Te godine car Aleksandar izdaje ukaz, koji odlučuje sudbinom duhoboraca za desetke godina. Car ustanovljuje u tom dekretu, da se njihov broj neprestano množi unatoč svih silovitih pokušaja iskorijeniti ih. Stoga on odlučuje ovo: 1. Kazne i progonstva imaju prestati, ali 2. svi, koji se izjave duhoborcima, imaju se odvesti na poluotok Krim i to na onaj njegov dio, koji nije napučen. Tim su načinom duhoborci u jednu ruku dobili pravo slobode izvršivati svoje vjersko uvjerenje i uređivati svoj život prema vlastitim načelima, a u drugu ruku bili su odijeljeni od pravoslavnih pa nisu mogli više da šire svoje za državu štetne ideje. Mora se priznati, da je carevu odluku vodio pravi humani osjećaj. Nego izvršenje njegovo dalo je povoda okrutnim mučenjima više hiljada duhoboraca i njihovih obitelji.

Prepušteni na milost i nemilost divljoj prirodi, u potpunoj samoći, bez ikakovih materijalnih sredstava, duhoborci su izloženi užasnoj bijedi i pogibaju u masama. Ali nakon desetak godina niče nekoliko bujnih naselja na mjestu stare pustinje. 1840. poznati su krimski duhoborci zbog bogatstva i dobroga stanja svojih naselja. Ali ta ista nevolja donese im novu nevolju. Krim, pust na početku XIX. vijeka, bude dosta gusto naseljen oko polovice toga stoljeća.

Cilj cara Aleksandra da naime izolira duhoborce opet je promašen. Car Nikola, stroži od svojega brata, odluči ih prognati u Kavkaz na krajnji jug, gdje nigda nije bilo mira, i gdje su divlji gorštaci neprestano navaljivali iz busije. Kraju je bilo ime Ahalkalaki. Zašto je baš on izabran, tumači ministarski exposé caru ovim razlozima: ponajprije su tako duhoborci posve odstranjeni iz ruskoga pučanstva, zatim će biti prisiljeni latiti se oružja u obrani protiv ratničkih gorštaka. Tako bi onda duhoborci bili prisiljeni da napuste jednu od glavnih točaka svojega nauka, onaj naime, koji im brani upotrijebiti oružje. Još moramo dodati, da kraj, određen za duhoborce, leži 5000 stopa nad morem, da mu je klima opora, a tlo neplodno. To će nam pomoći da shvatimo, kako je položaj novih prognanika bio užasan. Ali nevjerovatno čudo se događa po drugiput. Njihova iskrena vjera u Boga duhoboraca, neslomljiva volja obdržavati Kristove zapovijedi i u nemogućem položaju, pomažu im pobijediti prirodu i naći puta i načina, kako će živjeti u miru s divljim gorštacima, svojim susjedima. Imamo vrlo zanimljiv opis od glasovitoga ruskog slikara Vereščagina, koji je obišao duhoborske kolonije pri koncu devetnaestoga vijeka. Proveo je s njima dosta dugo vremena i u svojim zapiscima ostavio vrlo živu sliku njihova života i njihovih uređaja. Tako imamo u rukama neobično dragocjenu ispravu. Kako se iz nje vidi, duhoborci su bili uvijek veoma nepovjerljivi prema svakom službenom licu. Izbjegavali su svaki neposredni dodir s njima. To je razlog, da službeni izvještaji o njihovu životu nikada nijesu ispravni. Vereščaginovi zapisci naprotiv odlikuju se potpunom točnošću. Ali prije nego iznesem, što on iznosi o životu duhoboraca, moram upozoriti na jedan drugi vrlo zanimljiv izvor, da se razumije duhoborski pokret. Želim spomenuti knjigu Aleksandra Evialenka, koji donosi potankosti o duhoborcima u Kanadi na engleskom jeziku. Izašla je ta knjiga kao odgovor na administrativne i pravne represalije, što ih upotrijebila kanadska vlada protiv duhoboraca g. 1922. Evialenka pozvaše kao stručnjaka u »Royal Doukhobors Comission«, koja se sastajala u Nelsonu u britskoj Kolumbiji. Knjiga mu je izašla g. 1913. pod naslovom »The message of the Doukhobors«. Poznajem Evialenka lično. Danas je to časni starac. Poznavao je duhoborce u Rusiji i u Kanadi, jer je živio među njima u nekoliko mahova i to podulje vremena. Njegov opis njihova života daje nam kao i »Zapisci« slikara Vereščagina potpunu sliku duhoborskoga života. Skupit ću ukratko jedan i drugi izvještaj.

Cio socijalni život duhoboraca osniva se na nekomu neposrednom i vrlo dubokom vjerskom osjećaju te u isto vrijeme na tvrdoj odluci obdržavati u životu zapovijedi Kristove. Među duhoborcima nema nikada ni umorstava pače ni tužbi. To su stvari, o kojima se nikad ne čuje ni riječi. Sudac i policijski povjerenik, što ih imenovala kanadska vlada, nemaju nikada posla. Duhoborci nikada ne daju nikakovih namira. Riječ im je dosta, jer nikada

ne lažu. Ne piju i ne puše, jer im se i jedno i drugo čini protivnim ljudskoj prirodi, koju je Bog tako uredio.

Završit ću ove retke jednom uspomenom iz ustiju g. Bajeva, kavkaskoga odličnika. G. Bajev bijaše načelnikom nekoga velikoga grada u Kavkaziji prvih godina svjetskoga rata. U blizini toga grada nalazaše se dosta bogato naselje duhoboraca. Radilo se baš ob osnutku dobro uređene tehničke škole. Želeći joj pribaviti dobrih učenika pođe g. Bajev u vijeće duhoboraca te im opiše školu. Pokaza članovima vijeća sve koristi, što će ih imati njihova djeca, ako budu polazila tu školu: »Vaša će djeca«, reče »postati školovani ljudi, inženjeri i stručnjaci na području tehničke znanosti.« Članovi vijeća mučahu dugo. Kad najednom diže se najstariji od njih pa će odgovoriti mojemu prijatelju: »Ti pozivlješ našu djecu u vašu školu. Ali što vama samima daje ta vaša znanost? Baš sada grme topovi na sve strane, i teku potoci ljudske krvi. Eto, što vam daju vaša znanost i vaša kultura! Pogledaj nad sobom nebo zasijano zvijezdama! Puno je veličanstva Božjega i velikoga mira. Izađi na polje, što ga mi obradismo, i tamo ćeš vidjeti Gospodina posred tišine i osjetit ćeš mir, što ga je namijenio ljudima. Ne, nama ne treba vaše znanosti, znat ćemo mi i bez vaše pomoći ispuniti Kristove zapovijedi i urediti odnose među ljudima.«

Tako se eto vidi tokom cijele ruske povjesnice, počevši od najstarije epohe pa sve do svjetskoga rata, kako je ruski narod shvaćao život, i kako je mislio urediti privatni i društveni život. Duhoborci daju strogo vjersko rješenje na području društvenih odnosa. Njihov silni vjerski osjećaj traži potpunu društvenu pravednost i krajnju jednakost. U jednom od vjerskih himana, što ih pjevaju duhoborci, razabiremo još i danas isti onaj motiv propovijedi iz četrnaestoga vijeka, što sam je spomenuo odmah na početku. I taj himan pjeva o dolasku »novoga neba i nove zemlje«. Jer rusku dušu muči gubitak nebeskoga ideala. Ta duša niječe ljudsku nepravdu na ovom svijetu te je spremna vratiti zemlju njezinu Stvoritelju. Ne vrijedi možda reći, da tako misle samo vjerski fanatici. Duhoborci, molokanci i neki drugi zastupnici vjerskih sekti da nisu cijeli ruski narod. Jer moram odgovoriti na takav prigovor, da upravo cijeli ruski narod, da svi ruski milijuni misle i nalaze isto rješenje socijalnoga pitanja. Pitajte samo i danas kojega običnog seljaka ruskoga: »Čija je zemlja?«, pa će Vam odmah odgovoriti: »Ničija, Barine! Zemlja je Božja!« To rješenje rješava socijalno pitanje u duhu najviše pravde s obzirom na vlasništvo te se osniva na dubokom vjerskom proživljavanju.

(Nastavit će se.)

Prof. I. Puzina (Paris).

Strossmayer o socijalnom pitanju

ENCIKLIKOM Quadragesimo anno od 15. svibnja 1931. današnji Sv. O. Papa Pijo XI. smatrao je oportunim, da upotrijebi priliku, kad se po svemu svijetu svečano slavi s tolikim žarom 40 godišnjica enciklike Rerum novarum, da nabroji sva ona dobra, koja je spomenuta enciklika donijela katoličkoj Crkvi a i cijelom ljudskomu društvu.

Kad bismo htjeli samo letimice spomenuti ta dobročinstva, trebali bismo dozvati u pamet gotovo cijelu povijest o socijalnom pitanju kroz zadnjih 40 godina.[1] A, jer to nije moguće, Sv. se Otac zadovoljio s tri poglavlja, što ih je i Leon XIII. razvio u svojoj enciklici Rerum novarum, pa dokazuje: Što je Crkva učinila na socijalnom polju poslije enciklike Leona XIII., »koja je otvorila i rasvijetlila put pravoj katoličkoj socialnoj nauci.« O tome kaže sv. Otac: »Doista, kad su nakon groznog rata vladari najmoćnijih naroda pokušali da uspostave mir na temelju potpune obnove socialnih prilika, i među ostalim normama odredili i principe pravednosti i jednakosti, kojima se ravna posao radnika, mnogo su toga potvrdili, što se čudnovato slaže sa Leonovim principima i savjetima, te se čini kao da su naumice iz njih izvedeni ... Leonove norme, znanstveno utvrđene, primijenjene u životu ... posvetile su se — podizanjem onog staleža, koji je uslijed današnjeg razvitka industrije brojčano silno porastao, ali mu nije bio priznat pravedan položaj u ljudskom društvu, nego je zanemaren i gotovo prezren, bio zabačen: mislimo na radnike ... Ovakav postojani rad sa ciljem da radnike odgoji u kršćanskom duhu, vrlo je mnogo doprinio, da se kod njih razvila svijest o njihovom pravom dostojanstvu i sposobnost, da si prava i dužnosti svog staleža postave jasno kao cilj za kojim će težiti zakonitim i uspješnim putem i tako postati vođama ostalih.«

I na državnike je djelovala enciklika Leona XIII., jer su »postali punije svijesni svoje dužnosti i obratili svoje misli i svoje brige k plodnijoj socialnoj politici ... a i sami narodi su počeli da se istinitije i življe bave socialnom politikom ... Štaviše i same nedavno donesene socialne zakone nerijetko su narodnim poslanicima predložili na glasovanje crkveni službenici posve prožeti naukom Leonovom, te su i njihovo stupanje na snagu veoma podupirali i požurivali.«

Posebnu su korist crpli iz Leonove enciklike sami radnici, jer su ustrajnom suradnjom svećenstva i lajikata počeli da se organizuju u svojim staleškim društvima, te su »njihovom pomoću

[1] Encikliku *Quadragesimo anno* citiram u prijevodu *Glasnika* biskupija bosanske i srijemske g. 1931. br. 11—23.

uspješno i čvrsto branili svoje vremenite probitke i prava, ali ujedno su sačuvali dužno počitanje prema pravdi i iskrenu želju da surađuju sa ostalim društvenim razredima oko kršćanske obnove čitavog socialnog života.«

Plod su napokon Leonove enciklike i »udruženja poslodavaca i upravitelja industrije, koja su nažalost, uslijed mnogih teškoća, dosta malobrojna, ... ali ima nade da će i tih smetnja za kratko vrijeme nestati.«

Stoga se može »bez ikakva pretjerivanja reći, da je Leonovo pismo u svom dugom životu malo po malo postalo Magna Charta, na kojoj bi trebalo da se osniva čitava kršćanska djelatnost u socialnom smjeru kao na svom temelju.«

Obzirom na to što su »tečajem ovog vremena nastale neke sumnje o tom kako treba valjano tumačiti neke dijelove Leonove enciklike ili o tom kako treba iz njih povući zaključke« ... a i »nove nužde našeg doba i promijenjene prilike vremena učinile su potrebnim, da se točnije provodi Leonova nauka, odnosno da joj se koješta doda«, stoga sv. Otac u daljem sadržaju svoje enciklike objašnjava, kako Crkva ima i dužnost i pravo da o socijalnim i ekonomskim pitanjima sudi svojim suverenim autoritetom, jer je Crkvi Bog povjerio da čuva vjerske istine i da ćudoredni zakon širi i tumači i ljude nuka u svakoj zgodi i nezgodi, da taj zakon savjesno ovrše.

Vrlo su aktuelne misli, što ih Sv. Otac razvija o pravu svojine ili vlasništvu, o nadležnosti države, o kapitalu i radu, o pridizanju proletarijata, o pravednoj plaći radnika, o obnovi socijalnog rada i popravljanju ćudorednosti te o složnom radu svih staleža za opće dobro.

Na koncu Sv. Otac izlaže, kako su se danas stvari znatno promijenile i upozoruje na zle posljedice ekonomskog nacionalizma ili imperijalizma jednako kao i novčanog internacionalizma ili internacionalnog imperijalizma te daje pobude, kako da se ta zla izliječe. »Budući da se današnja ekonomija osniva na radu i kapitalu, nužno je, da se i u duši priznadu i u djelo provedu načela zdravog razuma ili kršćanske filozofije o kapitalu, o radu i o njihovom udruženju.« I socijalizam, a posebno komunizam stoje u najoštrijoj opreci prema kršćanskoj istini. Zle su posljedice toga: potpuno zanemarivanje duha i duhovnog života i neugasiva žeđa za materijalnim užitkom bez ikakva obzira na savjest i ćudorednost.

Žalosne ekonomske prilike, koje danas vladaju u svijetu, mogu se popraviti, ako se ekonomski život uredi na kršćanski način t. j. ako se »sve upravi k Bogu, prvom i vrhovnom cilju svega stvorenog djelovanja i ako se sva od Boga stvorena dobra smatraju jedino kao sredstvo, kojim se treba toliko služiti, ukoliko vode do postignuća konačne svrhe.« Stoga treba da u prvom redu zavlada kršćanska ljubav tako, da »pojedine česti društva u dubini srdaca osjete, da su članovi jedne velike obitelji i sinovi istog Oca

nebeskog; da su štaviše jedno tijelo u Kristu a pojedinci jedan drugoga udovi (Rim. 12, 5) tako da ako bi jedno udo što pretrpjelo, s njim bi zajedno trpjeli i ostali udovi (1. Kor. 12, 26).«

*

Ja sam ovdje navlaš donio sasvim ukratko misli današnjeg Sv. Oca pape Pija XI., da se vidi, kako je naš biskup Strossmayer jednako shvaćao važnost enciklike Leona XIII. za rješavanje socijalnog pitanja, o čem je ostavio trajnu uspomenu u svojoj korizmenoj poslanici štampanoj u Glasniku biskupije bosanske i srijemske g. 1892. br. 3. (str. 17 - 65). U toj poslanici Str. tumači još 2 enciklike Leona XIII (o Gospinoj krunici te o dvoboju), koje su izašle iste godine.

a) Strossmayer o enciklikama Leona XIII.

Strossmayer je već nekoliko godina običavao da »obazrijevši se na divne i uzorne okružnice Sv. Oca pape Leona XIII, iste predmetom svojih promatranja, tumačenja i opomena učini.« Činio je to stoga, što je »Sv. O. papa Leon XIII. vrhovni pastir stada Gospodnjega i vrhovna glava sv. Crkve božje, čovjek divne učenosti, mudrosti, svetosti i uglednosti. On svojim nedostiživim okružnicama obraća se vazda na nužde i javne potreboće narodâ, jer zna i osjeća, da kad bi se tim nuždama i potrebocama u kršćanskom smislu zadovoljilo, da bi tada sve na bolje krenulo i da bi svijet u miru, u pokoju i u zadovoljstvu za svojim svrhama, to jest za svakovrsnim blagoslovom na ovom svijetu i za posljednjom svojom svrhom u neumrlosti težio... Vrhovni glavar Crkve o tom poglavito radi, da duh sv. Evanđelja prodre i u sam javni život, u biće i u sustav državni, u javnu slobodu i u javnu upravu, i da se svi gospodarstveni i društveni odnošaji oplemene, uzvise i posvete duhom pravoga kršćanstva... Sv. Otac papa slavni Leon XIII. slijedi u svemu svete stope Onoga, koga osobu i pravo na ovom svijetu zastupa... Nikoga on na svijetu od srca i očinske skrbi svoje ne isključuje; ali po primjeru Onoga, koga on tako divnim i slavnim načinom na ovom svijetu zastupa, miluje on osobitim načinom sirotinju; i zato jedna i to najvažnija od okružnica gore spomenutih, govori upravo o radnicima i razvija načine, kako bi im se moglo pomoći, da sretno i spokojno žive te svrhama svojima i ovoga i onoga svijeta služe... Stoga mi katolici, kada vidimo da se na sv. rimsku Crkvu i na sv. Oca papu navaljuje, moramo... da ga još više ljubimo, štujemo i slušamo...«[2]

b) Strossmayer o enciklici »Rerum Novarum«.

»Okružnica sv. Oca pape bavi se radničkim pitanjem, koje najbitnijim načinom spada na gospodarstvene i društvene današnje zamršaje cijeloga svijeta, zamršaje pune brige i svakojake pogibelji. Ta okružnica počima riječima »*Rerum novarum*« to jest »Novih stvari« težnja, za kojom se današnji svijet prekomjerno zanaša, porodila je gospodarstvene i društvene odnošaje, koji sav svijet punim pravom uznemiruju. Razne vrsti iznašašća, para i munjevna sila

[2] Glasnik 1892., str. 23 — 4.

i t. d., razni strojevi i tvorovi, koji za dan više posla obave nego bi 100 ili 1000 ljudi za mjesec i više dana obaviti mogli; obrt i trgovina, novac i imetak u velike u rukama pojedinaca spojen i tako udešen, da sve oko sebe ruši, lomi i pod svoj jaram nesmiljeno baca i samosvojni rad pojedinaca i samosvojni bitak i žitak, kō što ga je stari svijet poznavao, posve uništuje. Sve to je porodilo zamršene i vrlo nepovoljne odnošaje među radnikom i imućnikom. Radnik kadšto zavidi, mrzi, gnjevi se na imućnika, imućnik pak zabacuje, prezire i kano puki stroj smatra radnika. Oslabila osim toga na sve strane sv. vjera i zakon evanđeoski; otale pohota i grijeh mah preoteo, ter radnik kadšto za jedan dan potroši i popije i pojede, što bi mu za nedjelju i mjesec dana nužno bilo; a imućniku opet nikad dosta imetka, polu bi i više svijeta progutao i još bi gladan i žedan ostao. Otale cijena svih skoro stvari koje se kupuju i prodaju u puku samovolju pojedinih bogataša i trgovaca prenešena; otale skrajnje lihvarstvo i pohlepa skrajnu nuždu i nevolju sirotinje u svoju korist obratiti, što sv. Pismo punim pravom grijehom naziva koji Bogu za osvetom vapije. To je usred 19. stoljeća i usred kršćanstva porodilo ropstvo mnogo gore nego je bilo ropstvo u staro pogansko doba. Stvar je i time još pogoršana što je nestalo starih redova, koji su za time poglavito išli, da ne samo glad i žeđa umna po nauku i riječi Božjoj, nego također i glad i žeđa tjelesna po kruhu svagdanjem i po svetom milosrđu nestane. Nestalo je naposljetku u većem dijelu Europe staroga zemljišnoga boljarstva, koje bi čuvarom boljih i uzvišenijih predaja, a ujedno i zaštitom i osobitim darom sirotinje radnika i nevoljnika bilo, a umjesto toga zemljišnoga boljarstva uzmnožalo se boljarstvo novčano, većom stranom bez srca i utrobe, koje sirotinju od sebe odbija te pustoš i samoću oko sebe stvara. Iz ovoga pak svega porodila se ne samo sirotinja, koje će uvijek na svijetu biti, to jest mnoštvo svijeta, koje samo i jedino radom, znojem i mukom svakidanjom živi te sebe i svoje oskudno hrani i uzdržaje, nego porodila se skrajnja i nečuvena nužda i nevolja u svijetu, to jest neizmjerno mnoštvo svijeta, koje kada jutrom ustane nezna, šta će u podne i na večer jesti, nezna jutrom, gdje će večeri glavu sklonuti. To je danas svagdanji i neodoljivi udes velikoga mnoštva u svijetu, to mnoštvo jedva se danas prebrojiti dade. Ono, ako mu se skorim u pomoć ne priteče, prijeti i grozi pozivljuć se na svoju silu, ter je pripravno zgodnom prilikom sav državni i društveni red napasti, poremetiti i uništiti, te sve stare i nove stečevine svih vremena u groblje pretvoriti. Taj se svijet danas u međunarodno općenje stavio, ter svojom svesvjetskom snagom i silom sav svijet u pogibelj i opasnost stavlja.«[3]

c) Strossmayer o socijalizmu i komunizmu.

Kao i Leon XIII. tvrdi i Str. da je »nenaravno, neistinito i razvratno mišljenje onih »družinara« (socialista) i »općinara« (komunista) koji vele, da bi se svoj današnjoj gospodarstvenoj i društvenoj nuždi i nevolji na kraj stalo, kada bi se svaki posebni imetak ukinuo, kada nitko više ništa osobnoga posjedovao ne bi, kada bi sve i svako imanje u isključivu vlasnost države i općine palo, koja bi mukom i radom svih pojedinih ravnala, koja bi jedina proizvađala i koja bi proizvode jednako među sve radnike dijelila i koja bi napokon svakomu pojedinomu dosuđivala, što ima potrošiti i kako uživati.«

[3] Ibid., str. 25.

A zatim nastavlja: »Sve zablude, kô u svakom drugom, tako i u redu gospodarstvenom i društvenom, proističu iz toga što ljudi, sv. vjeri otuđeni, nemaju pravog pojma o čovjeku i o obitelji. Ljudi sebičnjaci, koji, kad ne bi ništa drugo imali, naposljetku bi i samoga oca i majku svoju na vašar vukli, da ih prodadu i u novac i užitak pretvore; ljudi sebičnjaci čovjeka samo kano puki stroj smatraju, kano puko oruđe, koje je opredijeljeno znojem lica svoga, pače i krvlju svojom imetak proizvađati, koji bi njima samima na last i slast bio. Osim toga pak jedva im čovjek išta vrijedi. Tim ljudima obitelj drugo nije nego slijepi živinski nagon da se ljudi rode i plode, da i opet sticati i nekim odabranicima mogu pribavljati užitak bez kraja i konca. Tim ljudima je kanoti prirođeno sve ljude u radnike pretvoriti i pod svoj jaram kano robove tako skučiti, da ne sebi nego jedino drugima služe, da muku i plod rada svoga drugima na uživanje odstupe; sebi pak gospodstvo, ravnanje i nadzorništvo i uživanje zadržaju. To je skoro tako kô kada bi siromašku živinicu u tor tjerao i na svaki rad i muku gonio, a samo toliko snažio i hranio, da posve ne skapa i za svaki rad i dobitak nesposobna ne postane.

Ovaki su nazori strahovite zablude, koje i sam um čovječji odbacuje i kano skrajnju razvratnost osuđuje. Čovjek je umom svojim, kojim do tajnâ Božjih i do tajna naravnih dopire; čovjek je sviješću svojom, u kojoj se neodoljivi zakon Božji odziva; čovjek je srcem svojim, koje ništa drugo do Boga samoga nasititi ne može; čovjek je sa voljom svojom, koja kad je takva kakva bi biti imala, čudesa stvara; čovjek je, velim, sa svim tim živa slika i prilika Božja, u koju nitko dirnuti, koju nitko osujetiti ne smije; čovjek je kruna stvorenja Božjega, živa je on veza između vidivoga i nevidivoga svijeta, svećenik je on naravi Božje, da u ime njezino Bogu tvorcu ljubav ljubavlju odvrati i da mu pristojnu hvalu i slavu daje. U jeziku njegovom ponavlja se nekim načinom otajstvo upućenja Božjega; vanjsko slovo čovječje otajstvo je upućenja slova njegovoga nutarnjega. U oku njegovom odazivaju se pravim i istinitim načinom sve slike i prilike ovoga svijeta, odakle se pak prenose u svijetlo duše i svijesti njegove; oko čovječje ogledalo je živo svevidnosti Božje. Tijelo čovječje sa neumrlom dušom u jedno biće spojeno divnije je, uzoritije i izvrsnije je nego ikoje drugo tijelo u naravi; u čovjeku je po duši njegovoj i sama tjelesna narav na slavu uskrsnuća i neumrlosti pozvana.«

d) Strossmayer o čovječjoj slobodi.

»Grdoba je dakle i bogogrđe je čovjeka kano puku stvar smatrati i pod tuđi jaram kano kakvu živinicu podvrći. To ne samo prirođenu čast i zvanje čovječje, nego i najbitnije prirođeno pravo njegovo vrijeđa; jer se čovjek poleg svega onoga, što gore rekoh, još i zato osobitim načinom slika i prilika Božja zove, što je slobodno biće Božje, u kojega slobodu nitko bez grijeha dirnuti ne smije. Bog sveti, bezuvjetne slobode, nadahnuo je čovjeka slobodom i istu spojio sa svetim i vječitim zakonom, koji je u dušu i u svijest njegovu upisao. Sva ostala vidljiva narav neodoljivomu zakonu nužde je podvržena; sav živinski svijet slijepim nagonom živi; sâm i jedini čovjek u ovom vidljivom svijetu slobodan je i slobodom svojom živi. Bog ga je prepustio, kô što sv. Pismo veli, slobodi svijesti svoje; Bog je pred njega stavio vodu i vatru, pak je do čovjeka, da rukom svojom ili za vatrom ili za vodom segne. Čovjek darom slobode svoje sve svoje naravne darove oplemeniti, uzvisiti i posvetiti može; čovjek se slobodnom voljom i odlukom svojom nekim načinom do same časti i dostojanstva Božjega dovinuti i u kralja i u blagoslovljenoga posjednika ove zemlje pretvoriti može. Sva cijena čovjeka u slobodi njegovoj stoji; dašto pak da se njom kô što na viši život tako i na propast može poslužiti. Što pak čovjek slobodnom voljom i odlukom svojom i po zakonu svijesti svoje i pravde svoje sebi iz one opće baštine, koju zemljom nazivljemo i koju je Bog cijelomu rodu ljudskomu poklonio, osvoji, to je prirođenim pravom njegovo, niti mu to itko oteti ili po svojoj samovolji razdijeliti i komu god drago na užiće predati smije. Kô što je čovjeku nužno ovo tijelo koje na sebi nosi, da djeluje i slobodom se svojom služi na svoje svrhe, tako mu je, da se slobodom svojom u svim vanjskim svojim odnošajima posluži, neophodno nužna vlastitost osobna (= privatno vlasništvo), koja nekim načinom u biće njegovo prelazi i sredstvom njegove prosvjete, njegove snage i njegova napretka biva. Sve je ovo Bog i narav nerazriješivim vezom u jedno spojila. Zato je osobna vlastitost čovječja svagdje sa pravom slobodom, prosvjetom i napretkom spojena; a gdje prave slobode i s njom spojene osobne vlastitosti nije, tu odmah iščezava prosvjeta, snaga, napredak i svaka čast i slava čovječja. Otale je, da svi oni oholiši i zlovoljnici, koji bi rad narod podjarmiti i pod zakon svoje samovolje skučiti, poglavito o tom rade, da narod najprije iskvare, pak onda i osiromaše te u tugu i nevolju bace. Dobro naša poslovica veli: siromah čovjek gotovo hudobnik. Kogod dakle u osobnu vlastitost dirne, dirnuo je ujedno i u prirođenu slobodu, čast i dostojanstvo njegovo. Indijanci u prašumama amerikanskim ne znajući za osobnu vlastitost, ne znaju ujedno ništa o slobodi, o prosvjeti, o časti i o dostojanstvu čovječjem.«

e) Strossmayer o čovječjem radu.

»Ovo je još i s druge strane sveta i neoporeciva istina. Rad i posao prirođena je nužda čovjekova, ili što je isto: rad i muka prirođeno je pravo i prirođena dužnost čovjeka. Rad je najpreča molitva, koju čovjek Bogu tvorcu svome šalje; rad je najsvetije štovanje, koje se Bogu prikazuje; rad je nedvojbeni znak duševne snage i jedini uvjet duševnoga napretka čovječjega; rad je bitni zalog slobodnoga bića njegovoga. Kad je pak tako, onda sve ono što čovjek poštenim radom steče, njegova je svojina, cijena je i pravi plod, koji odgovara radu njegovomu. Čovjek pak slobodno taj plod muke svoje, tu cijenu rada svoga ili u gibivi imetak ili u kuću i u zemlju pretvoriti može, koju on tada istim pravom, kojim i svaku ostalu stečevinu, svoju cijenom djelatnosti svoje i pravom svojom svojinom naziva. Čovjek slobodnim i poštenim radom svojim nekim načinom u samo biće svoje pretvori sve ono što sebi steče. Zato kogod u pravo osobne vlastitosti čovjeka dirne, taj odmah i slobodno biće njegovo i slobodno djelovanje njegovo oslabi, pomuti, poremeti i sve naravne odnošaje njegove uništi, i to na zator ne samo njegov, nego i na zator cijeloga društva čovječjega.«

f) Strossmayer o obitelji.

»Ovo što rekoh o čovjeku na sliku i priliku Božju stvorenu, valja jednako i *o obitelji*. Obitelj je najprvobitnije, najpreče, najnaravnije i najsvetije

društvo. U obitelji, kad je takva kakova po naravi biti ima, rađaju se, razvijaju se, usavršuju se, ujedinjuju se, usredotočuju se i na svaku vjernost, ustrajnost, privrženost i požrtvovnost, a tim i na svaku plodovitost upućuju se ne samo sile duševne čovjeka, nego i sile gospodarstvene. U krilu obitelji, kad je obitelj takva kakva bi po Bogu i po naravi biti morala, stiču se na jednu svetu svrhu sve sile naravne: sila razuma, sila ćudoredna, sila društvena i sila religiozna, to će reći: sila krvi, sila nauke, sila kreposti, sila privrženosti i međusobne požrtvovnosti i naposljetku sila svete vjere i predaje, koja sve ostalo oplemenjuje, uzvisuje, posvećuje i na blagoslov i ovoga i onoga svijeta upućuje; a to sve u korist ne samo neumrle duše i svake prosvjete, nego ujedno i u korist tijela i gospodarstvenoga probitka i napretka.

Obitelj je prava i živa slika *države i društva.* Kakva obitelj takva država i društvo. Obitelj nemarna, neradena, nesložna, razvratna i osiromašena, nemaran, neraden, nesložan, razvratan, osiromašen i za svaki tuđi jaram dozrio je narod; obitelj složna, radena, uredna, štedna, imućna, providna i bogobojeća čini i sav ostali narod i sve društvo takovim, pak ma i ne bilo u njem izvanredno bogatih ljudi i milionara (kojima čestoput malo je do ostaloga naroda), samo ako je sveopći imetak razmjerno i po volji Božjoj razdijeljen, pak ako svaki osim svoga vlastitoga manjega ili većega imetka štuje, cijeni i promiče poleg toga i opće dobro i opći imetak, kano najbolji zalog i općenite i osobne obiteljske sreće. Obitelj se punim pravom smatrati može kano crkva i kano škola domaća i kano ognjište najveće i najplemenitije ne samo moralne i religiozne, nego i društvene sile, društvenoga i gospodarstvenoga napretka u narodu. Zato bi upravo proklet biti morao onaj, koji u sveti sustav obitelji, u njezinu svetost i čistoću, u njezino jedinstvo i njezinu vjernost, u njezinu nerazdruživost i vječitost dira. Taj bi narodu ne samo u dušu nego i u samo tijelo, ne samo u duševni nego i u gospodarstveni probitak dirnuo.

Kô što je pak prirođeno pravo osobnoga posjeda pojedinomu čovjeku, tako je to isto pravo svakoj pojedinoj obitelji prirođeno. U bitnost bi upravo obitelji dirnuo i klicu bi joj života satrô onaj, koji bi pravo posebnoga obiteljskoga posjeda dirnuo. U obitelji se nekim načinom očinstvo Božje vrši i u izvor stvorenja ljudskoga pretvara. Djeca su pùt od pùti, krv od krvi, bića od bića roditelja. Roditelji nekim načinom i poslije smrti svoje u djeci svojoj žive. Djeca ne samo ime i imetak roditeljski, nego i čast i poštenje i slavu svojih roditelja sa sobom nose. Sve to pak veli, da je roditeljima prirođeno i Bogom samim potvrđeno pravo: da svoj imetak djeci svojoj kano svetu i nenadoknadivu baštinu ostaviti mogu. U tom obziru vrlo dobro veli apostol naroda: »koji svoje domaće zanemaruje, taj je gori od poganina, jer ne čini ono, što poganin naravnim nagonom svoga bića i prirođenim svojim pravom čini i uzvisuje (1. Tim. 5, 8).«[4]

g) Strossmayer o slobodi čovječjoj i pravu državne vlasti.

Pošto je ustvrdio, da »u postojanosti, ustrajnosti i neumrlosti, koja je s tim pravom nasljedstva spojena, sastoji postojanost, ustrajnost i neumrlost i samoga naroda«, pita Strossmayer, je li

[4] Ibid. str. 26—7.

ispravno mišljenje onih, »koji vele, da to prirođeno pravo i pojedinoga čovjeka i pojedinih obitelji ograničiti, oslabiti, pače i uništiti iz viših razloga može državna vlast« — te suglasno Leonu XIII. odgovara:

»Nipošto! Čovjek kano čovjek i obitelj kano obitelj, starija je od države. Čovjek i obitelj sa svima svojim pravima i preimućtvima (= prerogativama) ušli su u državno i građansko društvo s namjerom, da svoja prirođena prava još više zaštite, obrane i učvrste, nipošto pak da oslabe i unište. Načelo, koje državnoj vlasti neograničeno pravo daje, da sve može što hoće, načelo je zablude i neistine, koje kršćansku državu u posve pogansku pretvara. Gdje to načelo prevlada, tu o slobodi, prosvjeti i pravom napretku ni govora biti ne može. Dužnost je sveta dakle države sva ta prava čovjeku i obitelji štititi i braniti. Samo ako bi slučaja bilo, da bi se to prirođeno pravo krivo tumačilo i očevidnim načinom na štetu ili opću ili na štetu osebnu zlorabilo, tada je, i samo tada je dužnost države i građanskoga društva, da očevidnoj nepravdi na put stanu i da opće dobro i dobro pojedinaca obrane i osiguraju. Uopće pak u sličnim stvarima mora državna i građanska vlast biti oprezna, da nepozvanim svojim uplivom stvar prirodnu na vlastito i opće dobro Bogom samim upućenu ne oslabe, ne zametu, ne pokvare i na štetu i opću i osobnu ne pretvore.«[5]

»Od Boga je, da se pojedini čovjek i da su se pojedine obitelji u društvo građansko sklopile, da se tim sigurnije, uspješnije i plodovitije svojim naravnim pravom posluže i svaku navalu i svaku nepravdu od sebe odbiju. Pod uplivom dakle vječite pravde Božje i pod uplivom građanske oblasti, koja mora vječitu istinu i pravdu vršiti i na prave i istinite potrebe i općenite i osobne uporaviti, zemlja se razdijelila i dijeli se i danas u pustim i novim krajevima zemlje, koji su u novije doba obreteni, pak što opažamo? Opažamo, da narod ćudoredan, ozbiljan, raden, uredan, providan i štedan zemlju pustu pretvara u raj zemaljski tako, da čovjeku ništa milijega i utješljivijega ne može biti, nego da taku zemlju punu bujnoga cvijeća i obilatoga ploda i Božjega blagoslova može pogledati i time se ne samo na hvalu i slavu Božju, nego i hvalu i slavu čovječju buditi. Složna i radena ruka ljudi i neplodno tlo prisili na plod i pretvori s vremenom u vrt; dočim protivnim načinom ljudi tromi, lijeni, neprovidni, koji danas potroše što bi im nedjelju dana dosta bilo da udobno žive, kojima je ono naše načelo: kad imaš, ni car bolje, kad nemaš ni pas gore; koji u trošenju i uživanju samo na nazočni čas misle, ne mareći što će sa kućom i obitelji sutra biti: taki ljudi i najljepšu i najplodovitiju zemlju u pustoš i grdobu obrate i poleg sve obilnosti i darovitosti tla kukavno žive i skupa sa svojim ukućanima izumiru i propadaju. Kamo sreće, da i u našem narodu kadšto slične tužne pojave ne motrimo! Koliko se čovjeku domoljubu srce ražalosti, kada poleg plodovite, krasno obrađene i obilne njive, ugleda drugu posve zapuštenu i u korov i drač pretvorenu; kada poleg vinograda divno obrađena i plodovita ugledaš vinograd zanemaren, neuredan, neobrađen, visokom travom i svakojakim korovom, bez ikakvoga ploda, obrašćen; kada poleg vrta, šljivika i voćnjaka u svoj svojoj čistoći, zelenilu i svakovrsnom plodu, ugledaš vrt, voćnjak, šljivik u pustošu, neredu, u lišaj, usahlost i neurednost pretvoren.«[6]

[5] Ibid., str. 27.
[6] Ibid., str. 28.

h) Strossmayer o radu Crkve za sretno rješenje radničkog pitanja.

»Premda je pitanje radnika pitanje vanjsko, koje se tiče velikoga dijela današnje sirotinje, po današnjim okolnostima zapuštene i u svaku nevolju bačene; premda se radi o tome da se pronađu načela gospodarstvena i društvena, koja bi rak-ranu na tijelu društvenom, koja se pauperizam ili sirotinja zove, a koja bi se, kako neki vele, morala zvati mizerabilizam to jest nevoljništvo sa gladom spojeno, ipak je jasno i nedvojbeno, da se ovo pitanje nikakvom na svijetu vanjštinom sretno riješiti ne može... Bog je odredio, da se svakoj bolesti i nevolji, kô što posebnoga čovjeka i posebne obitelji tako i cijeloga društva lijek i pomoć u religioznim i ćudorednim načelima traži i nalazi. Zato što god se je u tom obziru pukom vanjštinom postići htjelo, ne samo nije nimalo uspjelo nego je stvar još više pogoršalo. Tako su primjerice rekli ljudi: digni i povisi radnicima plaću, pa gotov posao. Ali pri dizanju plaće valja paziti da se ujedno i svaki obrtnički proizvod ne oslabi i ne uništi. Osim toga dizanjem plaće nije ništa pomoženo, ako se dizanjem plaće kô obično, ujedno u istoj mjeri diže i cijena svega onoga što radnik i njegova obitelj danomice treba. Ali je najbitnije kod toga, kako se radnik služi sa svojom plaćom?... U duši i u svijesti je sve zlo, pak tko dušu i svijest izliječi, taj je i svako zlo, koje iz opake duše i iz pokvarene svijesti proizlazi, izliječio. Zato je Crkva na prvom mjestu kad se o tom radi da se pošast nevoljništva izliječi.«[7]

»Kada čovjek ma u kojem pitanju izusti riječ Crkva i sveto svećeničko zvanje, onda se i nehotice pita: Što je to Crkva i sveto svećeničko zvanje? Pa prem sam ja o tome toliko i toliko puta svoje osvjedočenje izjavio, izjavljujem ga i sad nanovo i opet, da se duboko i u duši i u svijesti i moga dobroga svećenstva i moga dobroga puka odazove. Crkva majka naša i sveto svećeničko zvanje, to je Isus sâm, Bog naš i spas naš, koji je ne samo vječit sam u sebi i sam po sebi kano vječito Slovo Božje, nego je vječit i kano Slovo Božje našega otkupljenja i spasa radi čovjekom postalo. Sve, ne samo ono što Isus jedinorođeni Sin Božji u nebu ob desnu Vječitoga Oca svoga djeluje, nego i sve ono što je Isus od Betlehema do uskrsnuća i uzašašća na nebo na ovoj zemlji djelovao, što i dandanas kano Bog i čovjek ujedno djeluje, sve je vječito, sve je dar i baština svih vijekova i svih naroda ovoga svijeta. Vrlo lijepo veli sv. apostol Pavao: Isus danas, sutra i na vijeke vijeka. Ako je pak tako, onda se pita: Gdje je i kako je Isus danas, sutra i na vijeke vijeka? Onda je odgovor jasan kô dan, koji se pred očima svega svijeta nalazi. Isus je danas, sutra i na vijek vijeka u svetoj istini, pravdi i milosti svojoj, to jest u sv. Crkvi, koja od vijeka do vijeka istinu i pravdu Božju u svoj svojoj prvobitnoj čistoći, izvrsnosti, cjelovitosti i svetosti navješćuje, tumači i na nužde i potreboće svega svijeta uporavlja... Ona je u Isusu i po Isusu put, istina i život; ona je božanstveni trs, a narodi i pojedini razredi u narodima su lomače, koje samo dotle žive i plod nose, dok dušom i tijelom u njoj ostaju. Ovo je sveta istina ne samo gledom na spas vječiti, nego također i gledom na blagostanje gospodarstveno i društveno... Sve sveto zvanje i sva radinost Crkve Božje neposredno nebu i neumrlosti, ali posredno ujedno i zemlji i umrlosti ovoj služi. Sav njezin sveti nauk i svaka sveta milost njezina to veli i znači.

[7] Ibid., str. 29.

O imućtvu i bogatstvu. Crkva ne osuđuje imućtvo i bogatstvo poštenim načinom stečeno. O bogatstvu i imućtvu nepoštenim načinom ili pukom igrom i svakojakom prevarom, kô što to žalibože danas često puta biva, drugo je dašto mišljenje sv. Crkve. Ona takovo bogatstvo i imućtvo kano čovjeka na sliku i priliku Božju stvorena nevrijedno i nedostojno odlučno osuđuje i odbija... Bogatstvo samo u sebi i samo po sebi nije grijeh; ali je bogatstvo po našoj slaboj i na svaki grijeh i na svaku požudu sklonoj naravi našoj pogibeljno, jer nas na oholost, sebičnost, razbludnost, a često puta i na nezasitnost i na skrajnu tvrdoću zavodi... Od osobite je pak važnosti, što Crkva uči *o porabi imućtva i bogatstva.* Imućnik i bogataš ima pravo služiti se svojim imetkom da udobno i svome društvenom položaju primjereno živi; ali ostali imetak i suvišak ima obratiti na korist i uhar i duhovnu i tjelesnu svijeta... Mogućnik i bogataš je u onom što mu je suvišno, Božji namjesnik i Božja kanoti ruka prema sirotinji i nevoljnicima. On mora znati i pamtiti, da ono što sirotinji i nevoljnima daje, tako je smatrano kao da je samom Isusu dano... A ukoliko se ovo na radnike i poslenike odnosi, imućniku i bogatašu je cijenom svete krvi Isusove naloženo, da se za spas duše radnika kô i za svagdanji kruh njegov brinuti ima i da dobro zapamti, da većega grijeha na ovom svijetu ne može biti do grijeha, kojim se zaslužena plaća radniku zakida, do grijeha kojim se položaj sirotinji i nestašica nevoljnika zlorabi na korist imućnika i bogataša.

O sirotinji i nevoljništvu isto je tako nauk Crkve sa svake strane dobrotvoran i spasonosan. Sveta Crkva kô što bogatašu, da ga na poniznost, na milost, milosrđe i velikodušnost skloni, pred oči stavlja Isusa u štali betlemskoj, Isusa na drvetu križa i Isusa na svetim oltarima našim, tako isto i siromaha i nevoljnika upućuje na ta ista sveta otajstva...

Što kadšto sirotinju i nevoljnike peče, nije toliko muka i znoj lica, kojim sebe i svoje hrane, nego još više preziranje, kojim bogataši i imućnici mimo njih prolaze. U tom je pak nauk sv. Crkve upravo divan i sirotinji upravo utjeha Božja; jer ona uči da je sirotinja i nevolja cijenom svete krvi Isusove i vezom one svete ljubavi, koju je Isus iz srca svoga u naše srce prenio, sa svakim ostalim stanjem i zvanjem nerazriješivo spojeno, i da se na ovom svijetu ništa ljepšega, uzoritijega, časnijega i Isusu Kristu sličnijega ni pomisliti ne može nego radnik i poslenik, koji točno i svjesno sve dužnosti svoga stanja i zvanja vrši, koji poleg svagdanjega napora i muke svoje zna i umije sačuvati u duši i svijesti svojoj Boga i vjeru svoju; kojemu je neumrla duša nada sve i koji se čistoćom, umjerenošću, svakom kršćanskom krepošću, radinošću i požrtvovnošću odlikuje. Pred takvim radnikom i poslenikom valja da svatko kapu skine i da mu se duboko pokloni. Ja mogu reći, da i nehotice šešir skinem i ruku na blagoslov dignem, kada pri izvozu i šetnji vidim dobri prosti naš puk, kako polja, njive i oranice svoje u znoju lica svoga obrađuje. Dašto pak da je takav radnik i poslenik tim veće časti i obzira vrijedan, čim je muka, koju danomice obavlja teža i opasnija, na priliku u tvornicama pri vatri i ognju ili u podzemnim rudnicima.

Samo se pak po sebi razumije, da je s te strane sv. Crkva, koja nebo sa zemljom a zemlju sa nebom u jedno spaja, tim nužnija, korisnija, spasonosnija i plodovitija, čim ona naprotiv onom osamljenju i onom sebičnjaštvu, u

koje nevjera i nehaj razne stališe baca, više približuje radništvo i imućništvo i čim su svetije, blagoslovenije i nerazriješivije veze, kojima je jedno zvanje s drugim u duhu svete kršćanske ljubavi spaja. Ona u tom obziru kô što imućniku u ime sv. križa i smrti Isusove na dušu stavlja ne samo strogu pravednost, nego i ljubav i milosrđe i blagodarnost svaku prema radniku; tako također u isto sveto ime radniku prema imućniku nalaže štovanje, ljubav i savjesnost; zabranjuje pak svaki nehaj, svaku uvredu i svaku štetu. Ako treba ići za poboljšanjem, Crkva doduše svako pravedno, umiljato i duševno sredstvo u tu svrhu dopušta; što pak nikad i nikud ne dopušta, štaviše što odlučno i bezuvjetno u tom obziru osuđuje, to je: silu i silovitost ma koje vrsti; jer zna i osjeća, da je ono načelo, koje je jednom Gospodin naš i Bog naš prema sv. Petru izrekao: »da onaj, koji se mačem služi, mačem i gine«, sveto načelo i Božje načelo, nebrojeno puta iskustvom potvrđeno. Sve što se na ovom svijetu silom stiče, to se silom i rastiče; a često puta, kad su siledžije drugomu jamu i grob kopali, prije su se, nego se i pomisliti moglo, sami u njega strmoglavili...«[8]

»*O radu i poslu,* o njegovoj naravi i svrsi i o načinu kako se svakoj nevolji, nuždi i oskudici oteti možemo, nauk sv. Crkve je divan, razborit i čovječjoj naravi i svrsi i njegovom ne samo duševnom, nego i gospodarstvenom probitku posve je primjeren. Radničko i društveno pitanje najviše zamršuju i u očevidnu opasnost bacaju razvratni nauci o naravi i svrsi rada, o vječitom uživanju, na koje smo svi na ovom svijetu pozvani, o naravitosti i nedužnosti naših strasti i požuda. Pa kad se ovomu još nadoda, da se sirotinji poleg ovih krivih i razvratnih nauka još i Bog i vjera i duša i vječnost i svaka čestitost i krepost otima, onda je očevidno, da se i u samom gospodarstvenom vidu pod nama bezdno ispod bezdna kopa — abyssus abyssum invocat — da sve stečevine ovoga svijeta proždre i na uvijeke proguta.

Naprotiv sv. Crkva uči, da je rad i posao poslije pada i grijeha istočnoga kazna, napor i muka; da je svagdanje zatajenje samoga sebe, da je okajanje grijeha naših, da je zadovoljština koju pravdi Božjoj u ime svoje i u ime svojih dugujemo; da je križ svagdanji, koji svi neprestano nositi i otajstvom sv. Križa posvetiti imamo; da svrha rada i posla nije puko imovanje, nije puka slast i puko uživanje, nego neka neprestana muka i žrtva, kojom se od posljedice grijeha oslobađamo i u sv. vjeri i kreposti jačamo i kojom sve ostale naše muke i nevolje... posvećujemo i u zalog našeg otkupljenja pretvaramo; da riječ u jednu neumornim radom čisti, neporočni, umjereni, radeni, providni, štedni i na svaku žrtvu i na svako zatajenje samoga sebe u ime sutrašnjega dana i u ime bolje budućnosti svoje spremni i pripravni postanemo...

Razvratnici su i neprijatelji su roda ljudskoga, koji vele da bi se sav ovaj svijet u neki Eden Božji bez ikakve muke i nevolje pretvoriti mogao. To je laž i potvora, koju samo nutarnje biće naše i iskustvo svih vremena osuđuje... Rad i posao u kršćanskom smislu, zbog onog svetog općenja, u kom po krvi Isusovoj sa svim ostalim svijetom, osobito pak sa sirotinjom stojimo, uvijek trajati ter se u sunce, koje sirotinju grije i u rosu, koja sirotinjske njive i polja nataplja, pretvoriti ima...«

[8] Ibid., str. 30 — 32.

»*Strast i grijeh* je poglaviti izvor svakom zlu i nevolji na ovom svijetu. Sv. Crkva čuvajući svijet od oholosti, sebičnosti, bludnosti, proždrlosti i svake neurednosti i neumjerenosti, neizmjerno doprinaša, da sirotinjstva i nevolje na svijetu nestane. Svijet koji se sv. crkvene stege i crkvenoga nauka drži, raden je, uredan je, ustrpljiv je, ustrajan je, štedan je i providan je, a nada sve takav svijet zna sebe samoga zatajiti i odreći se svega onoga što bi mu ili darove duše ili darove tijela ili vanjskog blagostanja rasuti moglo...«

»*Imetak sirotinje* — patrimonium pauperum — nazivlje sv. Crkva sva ona dobra, koja ona posjeduje. I prođimo povijest kršćanskih naroda od 2000 godina, pak ćemo vidjeti, da je taj naziv ozbiljan, istinit i svet. Sve čim se narodi kršćanski ili gledom na prosvjetu ili gledom na stvarnu korist ponositi mogu, sve većom stranom od Crkve, prave te majke narodâ proističe. Pod njezinim okriljem i sv. okom stvorili su se razni oni redovi, bratovštine i društva, koja su se osobitim zavjetima obvezala, da će svakoj nevolji i nuždi doskočiti, da će osobitim načinom sirotinji i nevoljništvu služiti. Ja mogu reći, da mi i sada srce od veselja kuca, kad vidim kako se i danas u samostanima kapucina i fratara, kako se u samostanima duvna (= kaluđerica) u podne po 30, 50 a kadšto i 100 ljudi hrani i napaja. Otale se vidi, koliki su grijeh počinili oni, koji su Crkvi dobra pootimali, koji su samostane ukinuli. Prvo je to značilo veliki grijeh proti Bogu učiniti. Crkva svoja dobra naziva ne samo »patrimonium pauperum«, nego ujedno i punim pravom »peculium Christi«, to jest imetak Isusa Krista. Dirnuti u imetak Crkve i samostana znači ne samo oslabiti u korijenu svaki imetak i vlasnost, nego znači oslabiti i uvrijediti imetak otajstvom sv. Križa i cijenom Krvi Isusove posvećen, i to jedino na korist lihvara i nezasitnika, a na očevidnu štetu sirotinje i nevoljništva...«

»*Teritorijalna aristokracija* (zemljišno boljarstvo) nekad je u bolje i sretnije doba, zahvaljujući Crkvi i njezinom ugledu i uplivu, živjelo puno Boga i vjere u sredini puka svoga i s njime se nekim načinom posve sraslo, njegov jezik i njegove običaje ljubilo i štovalo i s njim svakom zgodom i prilikom općilo. Nije se tada znalo ni marilo za ovo bezumno i neobuzdano raskošje i onu gizdavost, koju danas imenom luksusa označuju, po kojoj se na jednom mjestu sardanapalski i lukulski jede i pije, dočim u najbližoj blizini ljudi možebit od glada i žeđe ginu, po kojoj kršteno čeljade toliko na sebi blaga i bogatstva, toliko bisera i dragoga kamenja na zabavu nosi i bez svakoga srca i utrobe kraj najbjednije sirotinje prolazi, da bi s tim sto siromašnih obitelji dobro i udobno živjeti moglo. Ovo zlo i ova pošast društvena sišla je već skoro i do same sirotinje, koja često puta, da se pri večernjoj zabavi dopadne i oči na sebe obrati, Bog zna kako se ne oblači i ne kiti, a kad tamo onda nedjelju i više dana u domu i u obitelji svojoj nuždu trpi i upusti se u dug, koji je najnepovoljniji drug... Današnje tako zvano novčano boljarstvo prosti puk ne samo prezire i od sebe odbija, nego se i često puta njegovom neukosti i njegovom nuždom služi, da sebe sve više obogati a njega još više osiromaši...

Sveta Crkva što je učinila u staro vrijeme, to je i danas kadra učiniti i, koliko je do nje ona to drage volje i čini; pa kad bi do nje bilo, nestalo bi svuda po svijetu, neću reći sirotinje, jer će nje na svijetu uvijek biti, ali bi posve nestalo nevoljništva, nestalo glada, nestalo onoga stanja, po kom veliki dio

pučanstva nema kud bi glave sklonuo i ne zna u jutro hoće li se čim preko dana založiti, ne zna da li neće gladom i žeđom izumrijeti... Zato treba da Isus Krist, Bog naš i Spas naš, sa sv. naukom svojim, sa sv. otajstvom i primjerom svojim, u srcu i u svijesti ne samo pojedinih ljudi i obitelji, nego također i u pojedinim državama i u cijelome društvu zavlada... Svaki nas u svom zvanju i stanju trebamo Isusa, kô što zemlja naša da plodi treba sunca Božjega i rose nebeske. Čim nam je stanje i zvanje više, čim naša djela i život dublje zasijecaju u udes naroda, tim nam je više Isus i njegova sv. milost nužna. Jer bez njega ništa ne možemo, jer bez njega sav život i sve zvanje naše polag sve vanjske hvale i slave ostaje posve tašt, isprazan i neplodan.«[9]

i) Strossmayer o radu države u rješavanju radničkog pitanja.

»Poslije Crkve Božje i sv. svećeničkoga zvanja prvo dašto mjesto zauzima u promatranju i rješenju radničkog pitanja *država;* jer je države i državne moći bitna zadaća, da ona ista pravda i pravica, koja na nebu vlada, zavlada također i među ljudima na zemlji i da se po toj pravdi i pravici i opće dobro i posebno dobro u međusobnom skladu i suglasju tako razvijaju, da ljudi i građani dobre volje mirno i sretno kroz ovu umrlost prođu i do blažene neumrlosti dospiju... Radi se o državi kršćanskoj, koja je jedina u stanju sve rane državnoga i društvenoga tijela izliječiti. Radi se o državi kršćanskoj, što je prema onima rečeno, koji kad se o državnoj moći, o državnom pravu i o javnim zakonima govori, nikakav obzir na Boga, na Isusa, na vjeru i na sv. Evanđelje ne uzimaju; koji rane državne i društvene ne samo izvidati ne mogu, nego ih još svaki dan pogoršavaju i u strahovitu opasnost i ponor pretvaraju...

Stari su rekli, da je najsretniji narod, kojim upravljaju najmudriji, najpravedniji i najvelikodušniji ljudi, a da prvo što države i narode gubi jest strastvenost, osvetljivost, okrutnost i nedoraslost onih koji vladaju. U kršćanskoj državi i u kršćanskim narodima neizmjerna je sreća, ako oni koji vladaju i upravljaju budu pravi, živi i istiniti kršćani... suprotnim načinom nesreća je, ako oni koji vlađaju i upravljaju, kršćanstvo i sv. zakon Evanđelja preziru i u nemar bacaju... Državnici i mogućnici čim više stoje i čim bi se više po kršćanstvu u svom zvanju i položaju uzdignuti mogli, tim dublje padnu po oholosti, sebičnosti, osvetljivosti i neobzirnosti, ako se kršćanstva odreknu... Kada ljudi, osobito koji visoko stoje, u državu i u društvo sa pohotom svojom grijeh svoj, oholost svoju, sebičnost, odurnost i osvetljivost unesu, onda kô o istini i pravdi, tako ni o slobodi u državi i društvu ni govora biti ne može...«[10]

»Kad se radi o državi valja i to napomenuti, da ona ima iz svih sila nastojati o miru, pravom i ustrajnom. Sve je i u ćudorednom i u vjerskom i u gospodarstvenom i u društvenom pitanju u jedno usko spojeno. Svi smo i jednim i drugim obzirom jedno ter isto tijelo, u kom jedno srce bije i jedna krv vrije... Zabadava! Trajni mir na ovom svijetu može zajamčiti samo Isus. »Ljubite se međusobno; Što hoćeš da tebi drugi učini, učini i ti drugomu; a što nećeš da tebi drugi učini, ne čini ni ti drugomu.« Eto cijeloga kršćanstva! Eto

[9] Ibid., str. 33 — 35.
[10] Ibid. str. 36 — 38.

cijele svete vjere naše! To načelo ima dušu i svijest ne samo pojedinih ljudi, nego također dušu i srce cijele države i cijeloga društva probiti, ima sve međunarodne odnošaje ravnati... Dajte, ljudi Božji, samo iskreno, otvoreno i potpuno uvedite u međunarodne odnošaje ljubav pravu, ljubav svetu, ljubav iz Srca Isusova crpljenu, pak ćemo odmah viditi, kako će svaki strah rata nestati i kako će blagi i blagoslovljeni mir posvuda zavladati...

Što se pak radnika i poslenika; osobitih njihovih nužda i potreba tiče, državnici dan i noć imaju o tom misliti i raditi, da se opće dobro i opća dobrobit u državi pravim i istinitim načinom promiče. To je osobito u današnje ozbiljno i dosta opasno doba nužno, gdje su se narodi ne samo veći nego i manji probudili ter na to idu, da im se stare i nove nužde, potrebe i želje njihove na opću korist i na korist pojedinih stališa i zvanja ispune...

Prvo što u državi cvasti i na što pravi državnici osobiti obzir uzeti imaju, jest čast i poštenje, jest čestitost, zdušnost, radinost, iskrenost i ona vjernost, koja se, ako misli Bogu i ljudima ugoditi, ne da nipošto od svijesti i osvjedočenja otcijepiti. Ništa toliko državi nauditi ne može, koliko puzanje i plazenje, koliko himba i pretvaranje. U zao čas, ako se na ovo posljednje više pazi nego na ono prvo!...

Nadalje u državi dobro uređenoj i dobro upravljenoj ima se osobito paziti na svetost, jedinstvenost i nerazriješivost kršćanske ženidbe, jer... pogledom na društvo i državu brak je kršćanski najveća, najnenaknadivija i najplodovitija gospodarstvena sila i pravi rasadnik onih vrlina i kreposti, u kojima leži i ćudoredna i društvena sila države. Odatle se vidi, kolika su ogromna šteta za državu i za gospodarstveni razvitak njezin oni razvratni brakovi, koji se danas sklapaju a sutra rasklapaju; koji su često puta povodom da se lakoumnim i sablažnjivim načinom i sam Bog i sama vjera prodaje i novim bogogrdnim brakom zamjenjuje.

U državi dobro uređenoj i dobro upravljanoj prvi se i poglaviti obzir uzima na Boga, na onaj sv. zakon i na onu sv. pravdu, koju je Isus otajstvom sv. Križa posvetio i uvjetom svake sreće i vremenite i vječite učinio... Zato ne smiju državnici ništa učiniti, što bi u srcu i duši građana ćut Boga i vjere oslabiti moglo; jer bi se tim ujedno i ćut štovanja prema samoj državi i ćut štovanja prema državnim zakonima oslabila i uništila. Napose pak ne bi državnici smjeli ništa učiniti i odrediti, što bi ćut štovanja prema Bogu, sv. vjeri i sv. službi Božjoj u školskoj mladeži oslabiti i satrti moglo. Nauk o sv. vjeri prvi je nauk u svakoj školi... Isključiti iz škole ma koje nauk kršćanski znači mladeži u oči reći: to je posljednji predmet nauke, sve je ostalo važnije, bez toga naposljetku može biti; dočim je sveta istina, da je nauk o Bogu i o vjeri najprvi i najsvetiji nauk, temelj i podloga Božja svakog ostalog nauka...« [11]

»U vrst onih stvari, na koje državna moć u ime gospodarskoga i društvenoga pitanja paziti ima, spadaju osobitim načinom *javni porez i javne daće*... Stvar je to kô što neizmjerno važna tako isto i neizmjerno teška. Valja u toj struci na sto stvari paziti; valja paziti, da se zemlji i narodu nepripravljenom i bez svoje krivnje zaostalom prerano ne nametne teret, koga bi on jedva podnijeti mogao; valja paziti, da se izvori iz kojih se porezi i javne daće crpe ne

[11] Ibid., str. 39 — 41.

isuše i ne presahnu, pače protivno da se makar i malo po malo sve više dižu i obilniji bivaju; valja dašto nadasve paziti, da su javne daće i javni porezi umjereni i da se ne samo po pravdi i pravici razdijele, nego da se mudro i oprezno i sasvim savjesno utjeruju. Treba imati obzira na vrijeme, kad je svijetu moguće svoje proizvode lakim načinom u novac pretvoriti, a ne pobirati poreze javnom dražbom, u kojoj se predmeti a kadšto i same kuće i njive bud po što prodavaju. Treba ljubavi prema narodu, valja da ga svi koji s njim opće poučavaju, da ga na točnost priviknu i na čas i vrijeme posve prikladno, kad je i kako je porez spremiti i predati... Upravo to zahtijeva u svakom narodu državnike i upravitelje mudre, učene, vješte a nada sve narod svoj ljubeće...

Dobra i savjesna uprava, sudstvo takvo da se ničim od zakona i od pravde odvratiti ne da; dobri putevi, rijeke dobro uređene, mlake osušene, mostovi svuda shodno opravljeni, škole, razni vjeresijski zavodi i sl. to su dobrobiti, koje se javnim daćama stiču i kao nova i životna krv se u sve narodno tijelo povraća...

Uopće državnoj vlasti radnici imaju ležati na srcu, jer se državna vlast ima da brine i za opće dobro i za dobro pojedinih građana tako da ono što je općina, bude prava korist i pojedincu, a prava korist pojedinaca bude na korist i uhar cijeloj općini... Sve je u državnom tijelu u jedno spojeno; svi i svaki imamo posebnu svoju zadaću i službu... Svi su u svojoj službi osobite časti, poštenja i slave vrijedni, ako svome zvanju točno i svjesno zadovolje... Ali i sirotinja i radništvo ima svoju prirođenu čast i dostojanstvo, posvećeno sv. otkupljenjem i sv. križem, a ta čast i dostojanstvo valja da i u državnom tijelu živi odziv svoj nalazi i brigu bûdi savjesnih državnika za njihovu dobrobit. Osim toga sirotinja, poljodjelstvo i radništvo svojom mukom, svojim trudom i znojem najviše dobara u državi stiče... stoga je jasno, da iz opće baštine dobara, koje sirotinja i radništvo poglavito u državi stvara i proizvodi, toliko sirotinji i radništvu mora u dio padati, da skupa sa svojima umjereno, pošteno, mirno i spokojno živjeti može...«[12]

O štrajkovima t. j., »o onim silomičnim, naglim i nenadanim načinom izvedenim odustajanjima od rada i posla, koji se u ovo naše uzbunjeno i razvratno doba u obrtničkim i tvorničkim krugovima tako često pojavljuju i koji zloduhu težnju i namjeru u sebi nose, da postanu međunarodnom nevoljom i nesrećom i sav svijet u strah, nemir i smetenost bacaju,« kaže Strossmayer, da oni, »ne samo dotičnom obrtu i preduzeću štetu nanose, nego uopće narodni proizvod i imetak na manjak osuđuju; najviše pak škode samom siromahu radniku, kojemu je jedini skoro imetak moć ruku njegovih, kojemu je jedini žitak svagdanja muka i znoj njegov; njemu siromahu u neradu izgubljene dane ne može nitko nadomjestiti. Osim toga se tim silomičnim neradima bûdi strast, mržnja, odurnost i osveta ljudi, ter siromaha radnika zavodi na svaku štetu, na palež, ozlede i umorstva. Ima strastvenih, zlobnih, pokvarenih i razvratnih ljudi, koji iz sebičnih razloga siromašni radnički svijet na takav silomični ne-

[12] Ibid., str. 42—44.

rad nukaju i zavode; ima ih, koji radnike dobre i mirne i na posao sklone silom odvraćaju od posla i rada.

Te i tome slične stvari državna vlast ne bi smjela nikada dopustiti. Bitna je upravo dužnost države braniti osobnu slobodu i osobni imetak i nipošto ne dopustiti da se silom narodni imetak i osobni umanjuje i pošteni radnik odvraća od mirna posla. Prepriječiti svaku štetu i ozledu imetka, svuda se, pa i u tvornicama brinuti za zakoniti red; osujetiti zlobni uticaj razvratnih sebičnjaka, to je i opet najpreča i najprvobitnija dužnost države. Treba da država mudrim i providnim svojim načinom gleda, da takve neugodne događaje i slučajeve predusretne, onemogući i opreke među imućnikom i radnikom unaprijed spriječi i izgladi... Treba u obrtničkim mjestima osnivati svojevoljna sudišta mira, koja opću ljubav i opće povjerenje uživaju, i koja kad se slučaj sukoba i opreke među radnikom i imućnikom desi, mirnim i tihim načinom razmiricu prosude i dokončaju. Takva sudišta ima državna vlast svakim mogućim načinom podupirati...

Svetkovanje nedjelje i blagdana treba također da država i kršćanski državnici omoguće radnicima, da i njima kô i ostalom svijetu, nedjelja i svetkovina bude pravo bogoslužje, kojim se i sâm odmor posvetiti i na više svrhe uputiti ima...«

Djeca i ženski spol u radničkom svijetu moraju također u državi i državnicima naći svoju zaštitu. »U tvornicama, koje često puta po ognju i dimu svome više paklu nego tvornici naliče, nedorasla se djeca upotrebljuju tako nečovječnim, nesmiljenim i okrutnim načinom, da već u prvom cvijetu mladosti svoje ginu, da klicu svake pošasti i bolesti u sebe primaju... To je nekim načinom još više nego zločin okrutnoga Iruda... Isto to valja i o ženskom spolu. Smrtni je grijeh i proti Bogu i proti čovječanstvu zapustiti ženski spol i dopustiti, da se sirote majke posve odvrate od svojih muževa, nedorasle djece, obitelji i kuće svoje. Smrtni je grijeh proti Bogu i proti čovječanstvu, ako se dopusti da mlađi ženski naraštaj u tvornicama i u kojekakvim radionicama, koje nalikuju špiljama i bludilištima, radi mješovito s muškim spolom ter se tako svakoj pokvarenosti, razbludnosti, tjelesnoj i duševnoj pošasti žrtvuje.

Broj radnih sati ne da se u svim okolnostima opredijeliti. Ima težih i napornijih, ima lagljih i udesnijih poslova. Posljednji dopuštaju više sati, a prvi manje. Što pak odrasli čovjek može podnijeti, ne može podnijeti mladić ili žensko biće; što se može podnijeti dugim ljetnim danom, ne može se zimi... I u tom pogledu ima se uzeti obzir i na mladost, spol, narav posla i na dobu godine; napose pak da se po Bogu i kršćanstvu nikad i nikome i pod nikakvom izlikom više tereta ne naprti nego može podnositi, a da zdravlje i život svoj, sile svoje i duševne i tjelesne ne gubi i u pogibelj ne stavlja...

Što se *plaće i zasluge radnika* tiče, vrlo je teško i skoro nemoguće stvar točno izmjeriti i opredijeliti. Dostatak ili nedostatak zaslužbe ovisi o mnogim i mnogim okolnostima. Gdje je cijena stvari nužnih za život niska ili barem umjerena, tu je i manja zasluga dostatna; gdje su stvari nužne za svagdanji život skupe i preskupe, tu se hoće više plaće i više zasluga. U sličnim stvarima

dobra i poštena volja i namjera duhom Isusovim posvećena s jedne i s druge strane, sve može, i ono što se ljudima inače čini nemogućim... Po prirođenom i Božjem pravu radniku i posleniku ide u ime plaće i zasluge toliko, da pošteno, umjereno i štedno živjeti može... Najprvo i najpreče je pravo na život; kad je život u pogibelji onda po prirođenom pravu onoliko iz općega imetka i opće baštine društva pripada sirotinji, da život svoj spasi. Taj obzir samo donekle popravlja položaj radniku, ali ga ne može posve popraviti, nego ako su imućnici i poduzetnici ljudi, koji znaju i osjećaju, da im je prva dužnost da strasti i požude svoje pod jaram uma svoga i svijesti svoje skuče i da po pravednosti i velikodušnosti svojoj prema sirotinji nasljeduju Boga i njegovu sv. providnost i ljubav. Ovo je posljednje najglavnije i za državu i za državnu moć, koja mora dobro paziti da svojim neumjesnim uticajem stvar više ne pokvari nego popravi i izjednači.«[13]

k) Strossmayer o radnicima i poslodavcima.

»Radnici i poduzetnici mogu sami mnogo doprinijeti, da se radničko, gospodarstveno i društveno pitanje mirno i sretno riješi. Prvo svega moraju se otresti svoje osamljenosti i udruživati se... I javno i skromno (privatno) društvo osniva se na jednom ter istom temelju, to jest na Bogu i na onoj prirođenoj težnji za društvenošću, koju je sam Bog usadio u naše srce. Država bi samoj sebi protuslovila, kad bi privatna društva zabranjivala, koja teže za časnom i poštenom svrhom. Štaviše, ona po naravi i svrsi svojoj ima slična društva štititi, njegovati, potpomagati i u pravnu osobu pretvoriti... Kad se ovako govori, dašto da se obzir uzima samo na društva sa plemenitom i poštenom namjerom, koja se sa idealnom svrhom države slaže; nipošto pak na društvo koje i crkvene i državne temelje ruši, koje svijet buni i na preziranje prema Bogu i zakonu, prema svakom redu, svakoj poslušnosti, časti i poštenju zavodi... Samo se pak po sebi razumije, da je Crkva katolička po božanstvenoj naravi i svrsi svojoj prijateljica, poticateljica, štitnica i podupirateljica časnih i poštenih društava... U Crkvi i po Crkvi sav je svijet jedno sveto tijelo, komu je glava Isus Krist, a... svi pojedini ljudi živi udovi toga tijela i među sobom prava i živa braća u Isusu Kristu i jedna ter ista sveta obitelj... Po tom sv. jedinstvu ima se kršćanin naravnim načinom u ime čistih i častivih svrha svud na svijetu sastajati, družiti i jedan drugoga pomagati... Da je prave vjere i žarkoga čuvstva prema zakonu evanđeoskomu u srcu i u duši našoj, mi bi se u svakoj nuždi i nevolji snašli, mi bi se međusobno podupirali, mi bi lako svaku navalu na nas uspješno odbili...

Međutim i u današnje doba pod sjenom sv. majke Crkve... nastaju razna društva i razni zborovi, koji o tom rade i nastoje, da se nuždama i potrebama radnika i poslenika zadovolji (kardinali: Gibbons, Manning, Langenieux, Lavigerie; političari: Gladstone, Albert de Mun, industrijalac Leon Harmel). Tako ima u oba svijeta društava, koja se brinu za radničke udovice i siročad, za ostarjele i na prosjački štap spale radnike, ili za radnike časovito ili zauvijek nesposobne za posao. Ima društava koja o tom rade, da se sirote radnici malo po malo pretvore u dionike raznih preduzeća i tako obljube samo

[13] Ibid., str. 45 — 47.

preduzeće kao jedan makar i najmanji dio svog vlastitog imetka. Ima društava, koja uspješno za tim idu, da sirote radnici štednjom, providnošću i malenim žrtvama koje jedva osjećaju, do malih svojih kućica, vrtića i poljica svojih dospiju. Ima društava, koja se zato brinu, da sirote radnici ono što im je danomice za jelo i pilo, za haljinu i nošnju nužno, jeftinije i bolje dobiju i da se od onih pijavica oslobode, koje im bez duše i savjesti krv sisaju i kadšto ih još poleg toga i truju... Sila takovih društava postoji i tko bi ih sve pobrojio... Sve je to vrlo lijepo i svake hvale vrijedno; ali sve se to kršćanstvom i sv. Evanđeljem oplemeniti, uzvisiti i posvetiti ima, ako misli potpunim plodom uroditi. Zabadava! Kud nikakva država i nikakva vanjska moć i nikakovi zakoni i nikakvi vanjski upliv dospjeti ne može, tu lako i uspješno dopire Bog sam i sv. njegov zakon i sv. milost njegova; tu lako, uspješno i sigurno dopire sv. Crkva Božja, u kojoj Isus sam prebiva, živi i od vijeka do vijeka djeluje i darove sv. otkupljenja i Duha svoga dijeli.

Zabadava! Isus je vječiti izvor svakoga svjetla, svakoga života, svakoga spasa i svake pobjede; pa kô ni jedno drugo pitanje, tako ni pitanje radničko nije moguće sretno riješiti bez Isusa, koji je sav svijet i sve ljude cijenom sv. muke i smrti svoje otkupio, ali uvijek i uvijek s osobitim obzirom na sirotinju, u kojoj on sam živi, prebiva i darove naše prima, da ih na koncu svijeta i na sudnjem danu pred licem Božjim i svega svijeta prizna, pohvali i kraljevstvom vječitim nagradi...«[14]

*

Mnogo je još lijepih, praktičnih i za današnje prilike također vrlo aktuelnih misli sadržano u ovom dijelu Strossmayerove poslanice. Tko pročita klasičnu encikliku Leona XIII. »Rerum novarum« i ovu Strossmayerovu poslanicu, mora da se divi nesamo potpunoj saglasnosti oba ova velikana prošlog vijeka i njihovim dalekovidnim i pronicavim pogledima u potrebe ljudskog društva, nego osobito Strossmayerovoj sposobnosti za popularizovanje i najzakučastijih pitanja, koja interesuju sav svijet, i njegovom budnom oku i pogledu na posebne prilike i potrebe našega naroda.

Sretnih li nas, kad bismo samo ispravno shvaćali i savjesno u djelo provodili čitavu ideologiju svoga uistinu najvećeg ideologa, ali u prvom redu i najdosljednijeg katoličkog biskupa!

dr. A. Spiletak.

[14] Ibidem, str. 48 — 52.

Međunarodni Savez kršćanskih sindikata

(Uz najnoviji službeni prikaz njegova rada u periodi 1928.—1932.*)

NAKON svjetskoga rata, kad se kapitalizam počeo sređivati unutar državnih granica na nacijskoj, a između i iznad država na internacijskoj bazi, našao se radnik, uposlenik, namještenik uglavnom nezaštićen i prepušten vlastitoj brizi. Zaposlen poslije rata zbog nagloga razvijanja industrije, građenja, proizvodnje, silne cirkulacije kapitala, danas se našao nezaposlen, no bez svoje odgovornosti. Jer on nije htio raditi i mnogo i snažno za kruh svoj svagdašnji samo godinu dana, pet godina, pa da se onda nađe i bez posla i bez kruha. Smatrao je, da se poštenim radom uvijek može živjeti i osigurati do smrti. Liberalni i materijalistički duh kapitalizma tražio je dobit i u toj je tražnji bio gramziv, nečovječan, iskorišćivao snagu i količinu rada do maksimalne mogućnosti, bez truna mudrosti i zrelosti. Kapitalizam poslijeratnih godina dokazao je za svagda, da u njemu ne vlada ni poštenje ni pamet nego okrutna, neodgovorna sebičnost. Nezaštićeni radnik i namještenik iskorišćivan je temeljito i sustavno, znanstveno. Praktično je racionalizacija imala za cilj maksimalnu dobit znanstvenim maksimalnim iskorištenjem ljudske snage uz minimalnu nagradu. Radnik i namještenik morao je to osjetiti i vidjeti već u početku nemoćan, bolestan, napušten. Zato se organizovao.

Ovdje će biti riječi o međunarodnom Savezu Kršćanskih Sindikata, koji vuče svoju lozu još od 1908. godine, ali dobiva snažan zamah tek nakon rata po planovima utvrđenima na Kongresima u Hagu (1920.), Innsbrucku (1922.), Luzernu (1925.), Münchenu (1928.) i Antwerpenu 1932.

On »stavlja razvijanje svoje snage i svoga utjecaja kako u prošlosti tako u budućnosti u službu radništva sviju zemalja. Ide za rješenjem socijalnih problema današnjih i sutrašnjih prema kršćanskim načelima. Upotrijebit će svu svoju snagu, da iz kapitalističko-mamonističkog nereda sadašnjice dođe u svjetskom gospodarstvu do zdravoga rada, koje priznaje dostojanstvo i visoki značaj svakoga duševnoga i tjelesnoga rada i radu daje mjesto, na koje ima potpuno pravo.«[1]

* Die Arbeit der christlichen Gewerkschaftsinternationale 1928 - 1932., Internat. Bund der christl. Gewerkschaften, Utrecht — Drift 12. To zbilja sjajno opremljeno djelo od kakovih 600 stranica stoji u platnu samo 2,50 guldena. Najtoplije preporučamo.

[1] Die Arbeit d. christl. Gewerkschaftsinternationale 1925.-28., Vorwort.

Socijaliste i boljševici protivnici kršćanske Internacionale.

U tome vrlo teškom i komplikovanom radu i nastojanju organizovani kršćanski radnici nailaze na poteškoće nesamo kod organizacija poslodavaca, nesamo kod kapitalističkih vlada nego, što je najparadoksnije, kod onih, koji su udarili monopol na brigu za radništvo, kod socijalista. Socijalisti iskorišćuju mnogu priliku i mnoge puteve, da organizovani kršć. radnici ne bi došli po svojim delegatima i predstavnicima do odlučnog položaja, utjecaja i odlučne riječi. Naročita se bezobzirnost socijalista pokazuje u Genèvi u instituciji Internacionalnoga ureda rada (BIT), u kojoj hoće da gospodare u ime svih radnika svijeta u upravnom savjetu, u komisijama, administraciji, pa onda u različitim organima, odborima Lige Naroda. Ne ovisi doduše sve o njima, pa ni rezultati, ali je njihova nesolidarnost očevidna.

Za ovakav postupak karakteristična je izjava fašističkoga radničkog zastupnika Rossoni-ja[2] u diskusiji o njegovu mandatu, koji je osporen od socijalista i Internacijskoga Kršć. Saveza. »Ne razumijem solidarnost kat. delegata sa socijalistima. Već sam jednom ranije rekao, da se tu nalazi đavao s dobrim Isusom. Htio bih o tome čuti nekoliko riječi od vođe međunarodne katoličke organizacije. Za svoju požrtvovnost za stvari Amsterdama (= socijalistička internacionala u Amsterdamu!) bit će lijepo nagrađeni! Taj isti Amsterdam, koji protestira protiv mojega mandata, ne će katoličke delegacije u upravnom savjetu. To je monopol! Oni (= socijalisti) hoće monopol, jer je ovaj puta njima u prilog, ali ne će da čuju za njega, kad je proti njima upravljen. Ako se ovdje radi o različitim sindikatskim tendencijama, zašto se ne uzme u upravni savjet i sindikatska manjina (misli katoličke delegate)? Ako ne ćete uzeti fašističkoga đavla, uzmite barem dobre prijatelje katoličkog gibanja. Ali i toga vi ne ćete. Kad bi ovdje sutra bili boljševici, vi ih ne biste primili, a kad bi boljševici bili na vašem mjestu, pokazali bi vam vrata, jer bi oni tada imali vlast. Vaše shvaćanje, socijalisti, uvijek je bilo takovo: ako vi zapovijedate, hoćete, da svi slušaju, a kad ne možete zapovijedati vi, onda protestirate u ime slobode. To je komedija, koja mora prestati.«

Bilo je više pregovora između socijalista i Međunarodnoga Kršć. Saveza, da uđe kršćanski delegat u upravni savjet BIT-a u Génèvi, i dok su neki vođe kao n. pr. nedavno umrli Albert Thomas objektivno priznavali opravdanost zahtjeva Kršćanskoga Saveza, socijalistički se delegati nisu na to obazirali. Zaključkom kongresa amsterdamske socijalističke internacionale u Stockholmu 1930. određeno je, da zastupnici amsterdamskoga pravca imaju dati svoj glas samo za zastupnike socijalističkih sindikatskih organizacija kod izbora za upravni savjet BIT-a. Što se tiče

[2] Ibidem. str. 54. - 55.

izbora u različite komisije, slobodni su se odlučiti prema slučajnim prilikama. Time se manjini od blizu 3 milijuna kršć. radnika uskraćuje svako pravo.

Međutim »tko računa s činjenicama, mora, hoće, ne će, uvažiti nesamo naše postojanje nego i naš rad i utjecaj«[3] veli glavni tajnik Međunarodnoga Udruženja Kršć. Sindikata Serrarens.

To priznaju i najveći protivnici. Tako piše n. pr. moskovski mjesečnik »Crvena sindikatska internacionala«:[4] »Kršćansko sindikatsko gibanje srazmjerno je mlado. Obično ne drže do njega puno. Ne priznaju ga. Pače i u zemljama, u kojima je to gibanje postiglo veće ili manje značenje, literatura o njemu pokazuje velike nedostatke. Ipak se ne može opravdati takovo držanje prema pokretu, koji udružuje u različitim zemljama 2—3 milijuna radnika. U Njemačkoj, Nizozemskoj, Belgiji, Mađarskoj i Poljskoj kršćanske su organizacije velike te mnogo znače u općem radničkom gibanju. U Francuskoj, Austriji, Čehoslovačkoj i Švicarskoj ne znače doduše isto toliko, ali i tamo su moć, o kojoj treba voditi računa i koja se ne može mimoići.

Važno je prvenstveno to, što se kršć. sindikatske organizacije još nisu preživjele nego su naprotiv vrlo aktivne na svim područjima sindikatske djelatnosti. Nakon rata stvorili su internacijsku organizaciju...

U mnogim je zemljama uspjelo kršćanskim savezima srazmjerno lako okupiti činovnike i namještenike. Oni rade uspješno među kućnim namještenicima, kućnim radnicima i spretno prodiru u industrijske grane, gdje su pretežno zaposlene žene. U Belgiji je n. pr. oko 35.000 organiziranih tekstilnih radnica. Kapitalistička racionalizacija, koja ima za posljedicu pojačani priliv žena u produkciji, stvara još povoljnije izglede za prodiranje u radničke mase, ako im se revolucijske klasne organizacije još u pravi čas ne usprotive. Ne smiju se zatvarati oči pred opasnosti, koja prijeti radničkoj klasi od razornog utjecaja kršćanskih organizacija. Time bi revolucijski elementi slobodnih sindikata počinili upravo zločinstvo. Tko se hoće proti neprijatelju uspješno boriti, mora ga poznavati.«

Činjenica je, da se o radu kršćanskih radničkih organizacija malo piše. Činjenica razumljiva, ako se uzme u obzir kapitalističko, socijalističko i židovsko novinstvo. Konačno pisanje i nepisanje tog novinstva nije ni važno za taj rad.

Organizacija kršćanske Internacionale.

Obuhvaća centrale Belgije, Njemačke, Francuske, Jugoslavije, Luksemburga, Nizozemske, Austrije, Švicarske, Španije, Čehoslovačke, Mađarske, Poljske i Finske.

[3] Ibid., str. 8.

[4] Ibid., str. 9.

Na Njemačku je otpadalo u godini 1932. više od milijun članova (1,335.000), na Belgiju oko 240.000, na Nizozemsku oko 290.000, Austriju oko 120.000, na Jugoslaviju samo 3.800 članova.

Godine 1927. pristupio je Internacionali švicarski savez evangeličkih radnika i namještenika sa 9000 članova.

Osim ovih organizacija, učlanjenih u Internacionalu, ima organizacija, s kojima je Internacionala u vezi, ali koje nijesu pristupile Savezu iz izvjesnih razloga. Tako u Litvi, Letoniji, Estoniji, Španiji, Irskoj, Kanadi, Udruženim državama, Meksiku, Argentini, Braziliji, Chile-u postoje kršćanske sindikatske organizacije.

Sveukupni broj muških i ženskih članova u kršćanskim organizacijama radnika i namještenika iznosi oko 3 milijuna.

Vodstvo je Internacionale po pravilima u rukama odbora, u koji ulaze zastupnici svih zemaljskih centrala. Odbor bira između sebe predsjedništvo. Najvažnija mjesta imaju u rukama zastupnici najvećih organizacija. Među tim zastupnicima ističu se poznati radnici: Scherer (Švicarska), Otte (Njemačka), Zirnheld (Francuska), Serrarens (Holandija), Pauwels (Belgija), Gostinčar (Jugoslavija) itd.

I predsjedništvo i odbor sastaju se u raznim mjestima na rješavanje konkretnih pitanja.

Tako je predsjedništvo, birano za period 1925. do 1928., održalo 6 sjednica redom u Luzernu, Parizu, Kölnu, Stuttgartu, St. Gallenu i Utrechtu.

Odbor u periodu 1928. - 1932. držao je 5 sastanaka redom u Münchenu, Génèvi, Berlinu, Bordeaux-u i Königswinteru.

Stalno sjedište internacionalnog kršćanskog radničkog gibanja jest Utrecht u Holandiji, u kojem radi jedan od najaktivnijih zatočnika njegovih, generalni sekretar Internacijskoga Saveza, Serrarens.

Tu je knjižnica s knjigama i listovima. Ovdje se uređuje novinska služba, izvještaji i informacije.

Novinska služba stoji u vezi sa 650 novina u Evropi i van nje.

Posebni mjesečnik izlazi na njemačkom, francuskom i nizozemskom jeziku.

Izdaju se sredstva za propagande, priređuju izložbe, serije slika i t. d.

Rad kršćanske Internacionale: a) vlastiti kongresi.

Da bi se barem približno mogao obuhvatiti rad ovoga Saveza, iznijet ću uglavnom pogled toga golemog i napornoga rada, koji dobiva svoj najefektniji izraz na kongresima. Među svim zanimljivim i mnogobrojnim izvještajima o stanju organizacija u pojedinim državama, o izvještajima pojedinih specijalnih odbora, o vezama s pojedinim državama, radovima u Génèvi u Ligi naroda, najvažnija su predavanja o pojedinim svjetskim problemima, koja pojedinci temeljito izrađuju, i na osnovu kojih specijalni odbori donose primjedbe, zaključke i planove pred kongres, a taj onda određuje konkretni rad za budućnost.

Tako četvrti kongres održan u Münchenu 1928. rješava problem industrijske koncentracije.

Friedrich Baltrusch, član predsjedništva kršćanskih sindikata Njemačke govori o »*Nacijskoj koncentraciji i zakonodavstvu*«.

Herman Amelink, generalni sekretar kršć. sindikata Holandije govori o »*Internacijskoj koncentraciji*«.

Hugo Haan, provizorni vođa internacijskog instituta za racionalizaciju u Génèvi o »*Racionalizaciji uopće i njenom gospodarskom značenju*«.

Jules Zirnheld, predsjednik Kršćanskoga Radničkog Saveza (Francuska) o »*Posljedicama racionalizacije i zadacima države i sindikatskih gibanja.*«

Henri Pauwels, generalni sekretar sindikata Belgije o »*Stanju i zadacima internacijske socijalne politike*«.

Peti kongres održan 1932. u Antwerpenu nastavlja. *Dr. Brauer*, direktor instituta za socijalne znanosti i profesor socijalne politike na univerzitetu u Kölnu govori o »*Svjetskim gospodarskim i političkim problemima u svjetskoj krizi*«.

J. Nauta, Amsterdam, »*Socijalna politika u doba racionalizma*«.

H. Pauwels, »*Državna pomoć i samopomoć prema nezaposlenosti*«.

G. Tessier, Francuska, »*Gospodarski i socijalni odnosi u kolonijama i drukčije kulturno zaostalim zemljama*«.

Nemoguće je iznijeti makar ukratko sadržaj tih velikih i temeljitih predavanja, koja jasno iznose gospodarsko-političku krizu svijeta, silnu borbu radništva i kapitalista, stanje država itd.

Iznijet ću samo neke zaključke kongresa, koji se odnose na gornje probleme.

»*ZADACI DRŽAVE*« *(s obzirom na koncentraciju, racionalizaciju i socijalnu politiku).*

1) Država mora priznati sindikate kao zastupnike radništva i pomagati njihova nastojanja oko popravka položaja najvećega dijela naroda. Mora zato osloboditi od svakog sapinjanja pravo udruživati se i čuvati vršenje toga radničkog prava od svakog nasilja...

5) Država mora obvezati poslodavce, da plati uposlenicima, koje zbog racionalizacije otpuste iz službe, odštetu i to u razmjeru s vremenom, što ga provedoše radeći u odnosnoj industriji.

6) Ona mora ratificiranjem i provađanjem međunarodnih ugovora, što ih predloži Međunarodna Organizacija Radnika, nastojati, da radništvo zaista i bude tako zaštićeno.

7) Ona mora donijeti posebne odredbe za zaštitu porodice napose s obzirom na školstvo, higijenu stanova te dječji i ženski rad i t. d.«[5]

»*ZADACI INSTITUCIJA SAVEZA NARODA*

1) Međunarodna organizacija rada (BIT) mora energički i dalje istraživati, kakovu zaštitu radništva traži racionalizacija, te širiti ispravne pojmove racionalizacije preko svoga međunarodnoga instituta za racionalizaciju.

2) Savez naroda mora po prijedlogu ženevske svjetske gospodarske konferencije i uz pomoć vlada preko svoga gospodarskog odjeljenja kao i preko

[5] Ibid., str. 348. - 9.

BIT-a istraživati uslove rada, utjecaj koncerna, velikih poduzeća i kartela na narodnoj ili međunarodnoj bazi na tehnički napredak, cijene i potrošnju.

3) Savez se naroda mora pobrinuti jednom međunarodnom odredbom, da bude u svim zemljama provedeno registriranje i publiciranje različitih trustova, koncerna, kartela. Isto tako i internacijskih. O tom treba da vodi računa jedan organ Saveza naroda.«[6]

»*RACIONALIZACIJA*

1) Sa žalošću konstatiramo, da racionalizacija služi još uvijek koristi relativno male skupine, a ne za opće dobro. Ipak se mora priznati, da racionalizacija omogućuje bolje zadovoljenje potreba čovječanstva.

2) Opasnost monopola, koji cijene diže ili ih drži na pretjeranoj visini trustovima, kartelima i koncernima, stvarno postoji i koči dobro zadovoljavanje potreba.

Na osnovu toga tražimo ovo:...

c) Zakonski utvrđenu kontrolu i nadzor vlasti, koja si uzima pravo u određenim slučajevima zahvatiti u sve poslove industrijskih udruženja...

6) Četrdesetsatni tjedan kao sredstvo, da se trajno ili za dulje vremena predusretne još veća nezaposlenost, ne može zadovoljiti. (O ovome je bilo mnogo diskusije)...

7) Današnja svjetska gospodarska kriza, za koju je racionalizacija samo djelomično odgovorna, prije je kriza prodaje nego kriza produkcije. Uzroci su prije svega... u carinskoj politici (uvoznim carinama, kontingentiranju, dumpingu, itd.) unutrašnjim političkim prilikama po mnogim državama i padu kupovne moći nižih slojeva...«[7]

»*KOLONIJE.*

1) Kolonizatorni rad mora imati za vrhovni cilj pridizanje naroda k višem kulturnom stupnju, boljim religioznim, moralnim, duhovnim, obiteljskim i socijalnim odnosima.

2) Iskorišćivanje ma kojega područja samo je onda pravedno, ako služi općim interesima i dobru naroda toga područja.

3) Fizičko i moralno silenje na rad rijetko odgovara gornjoj svrsi, dovodi do ponižavanja ličnoga dostojanstva i stoga je bez svake moralne i odgojne vrijednosti...«[8]

Rad kršć. Internacionale: b) u Savezu Naroda.

Međutim nije dosta na kongresima i sjednicama temeljito iznositi stanje, poglede, planove, nego svemu tome valja dati konkretnu životnu formu, treba pokazati uspjeh.

[6] Ibid., str. 349. - 50.

[7] Die Arbeit der christlichen Gewerkschaftsinternationale 1928 - 1932., str. 316. - 318.

[8] Ibidem str. 395 - 396.

Promatrajući ovaj dio rada, prave borbe, opažamo, kako tolika važna pitanja: osiguranja, noćnoga rada žena, zaštite bolesnih, rada djece, nedjeljnoga počinka, minimuma plaće i sva druga pojedina pitanja, koja skupa čine teški život jednog namještenika, znače strahovite probleme, kojih rješenje dovodi do stotine kompromisa, beskrajnih rasprava i natezanja.

To je onaj dio rada, u kome se sastaju svi odlučni faktori: vlade, poslodavci i uposlenici.

Tri grupe čine internacijsku organizaciju rada u Génèvi: delegati vlada po dvojica, po jedan poslodavac i po jedan radnički zastupnik na svaku državu. Tu se vodi prava borba, za koju je Don Sturzo jednom rekao da se »zajednički može raditi, ako obje strane stoje jednako, a ne, ako je jedna na koljenima.« Član 13. ugovora o svjetskom miru kaže, da svjetski mir nije moguć bez socijalnog mira. Kako će biti socijalnog mira, ako poslodavci ne smatraju radnika suradnicima!

Sv. Toma Akvinski kaže, da ne može biti mira, dok jedna strana svojom premoći nameće svoju volju. »Ako hoće konačno poslodavci priznati uposlenike suradnicima, koji imaju pravo na suvodstvo u produkciji, onda će stvoriti temelj industrijskog mira.«

»... i, kad je jedan osamljeni poslodavac pokazao svoju dobru volju time, što se složio sa pogodbom o minimalnim plaćama, smatran je kao izdajica.

Na kakvo socijalno držanje poslodavaca na radničkim konferencijama jedva se može računati prema sadašnjem iskustvu«[9] tuži se g. 1928. generalni tajnik M.S.K.S., Serrarens.

Pa tek onda kad jedno pitanje i bude rješeno na ovim konferencijama, onda dođe još jedno mučno pitanje: ratifikacija ugovora sa strane vlada pojedinih država, uzakonjenje odredaba.

Vlade znaju obećati pa onda izvrše, kad im se svidi, ili ne izvrše ništa. Druge opet interpretiraju ugovore, kako hoće, i nitko im ne može ništa. Ima država, koje nisu ratificirale do danas nijednoga ugovora. Najgore je u kolonijama, jer tamo nema kontrole.

Beskrajno je dug i mučan put od nesreće, koja radnika tišti, do zakonske odredbe, koja predviđa ublaženje ili onemogućuje te nesreće.

Pa čak je dug i put, dok jedno pitanje rođeno na međunarodnoj konferenciji rada, tom čudnom parlamentu svijeta, dozrije za rješavanje.

Uveden je sistem dvostrukoga savjetovanja, t. j. svako se pitanje obrađuje u dvije konferencije. Drugim riječima može proći i tri godine od jednoga prijedloga do međunarodnog ugovora i njegove ratifikacije!

Iznijet ću samo neke probleme iz radne periode 1929. - 1932. u međunarodnoj organizaciji rada.

---

[9] Die Arbeit der christlichen Gewerkschaftsinternationale 1925. - 1928., str. 48. Por. ib., str. 47.

Tako »Daljnje mjere za zaštitu mornara« budu usvojene sa 48 proti 25. Međutim jedan glas premalo da bi bila dvotrećinska većina. I »mjere« su propale zbog jednoga glasa.

Onda se govorilo o prisilnom radu urođenika, temi vrlo škakljivoj. To je pitanje obrađivano više puta već od g. 1922. Tek je 1930. došlo do zaključka primljenog s 93 prema 0, ali se nekoliko kolonijskih država uzdržalo od glasanja zbog toga, što se prisilni rad svodi na 60 dana, i što se zabranjuje upotreba vojske za prisiljavanje.

Većinom prijedlozi dožive izmjene, kompromise, neki ne dobiju potrebne većine, da bi došlo do međunarodnog ugovora i ratifikacije.

Zanimljivo je promotriti, što se sve govori na tim konferencijama. Evo n. pr. u problemu nezaposlenosti i svjetske gosp. krize! Jedan francuski zastupnik poslodavaca kaže, da u vrijeme krize svatko mora pridonijeti žrtvu, pa ma kako bila teška. Kapital da je podnio već mnoge osjetljive žrtve. Prema tome i radnička klasa treba pridonijeti malu žrtvu! Kao da radnička klasa pri svim krizama obično ne prolazi najgore!

Kako se vidi, tu čeka veliki zadatak Međunarodni Savez Kršćanskih Sindikata, koji je tu svoju zadaću i shvatio. Jer su na svim ovim konferencijama zastupnici njegovi postupali odlučno nastojeći provesti zaključke svojih kongresa.

Osim rada na kongresima, održavanja veza sa zemaljskim centralama, posjećivanje, studiranja, propagande rada na internacijskoj konferenciji rada, Internacijski Savez Kršćanski Sindikata sudjeluje u svim mogućim međunarodnim organima, konferencijama, komisijama, u kojima može koristiti ciljevima radnika, uposlenika i općem dobru.

U gospodarskoj organizaciji Saveza naroda, u odboru Saveza naroda za zaštitu žena i djece, odboru Saveza naroda eksperata higijene za zaštitu djece, internacijskom udruženju za socijalni poredak, internacijskom institutu za racionalizaciju, međunarodnom udruženju za popravak rada itd.

Kršćanska Internacionala i radnice.

Međunarodni Savez Kršćanskih radničkih organizacija priklanja naročitu brigu pitanju radnica. Paralelno s kongresima Saveza rješavaju se na posebnim međunarodnim konferencijama specijalna pitanja radnica, stvaraju se zaključci, što se podnose kongresu Saveza, koji ih onda usvojivši smatra sastavnim dijelom svoga rada.

U izvještajima internacijske konferencije za kršćanske radnice za period 1925. - 1928. gospođica M. Lafeuille (Paris) govori o »Djelovanju kršćanske sindikatske organizacije u interesu žena«; gospođica Baers (Brüssel) o »Posljedicama racionalizacije za uposlene žene u zdravstvenom pogledu«, gđica Amann (Berlin) o »Posljedicama racionalizacije za uposlene žene u gospodarskom pogledu«.

U periodu 1928 - 1932 gđica Amann govori o »Osnovama prava radnica«, gđica Graff (Paris) o »Razvitku radničine plaće u posljednjim godinama«.

U temeljitom predavanju gđice Baers čitamo sve, što može biti u vezi s higijenom radničina rada, i onda lako konstatujemo, kako smo još daleko u najelementarnijim stvarima, i kako je vrlo često što veći profit, univerzalni cilj rada.

»Čini nam se«, veli gđica Baers, »da se premalo obazire na higijenu rada s obzirom na ženu, koja vuče za sobom važne probleme.

1) Racionalan uređaj radnih prostorija... Uklanjanje industrijske prašine, uređena temperatura, ventilacija, podesna rasvjeta, odstranjenje škodljivih plinova itd.

2) Organizacija rada s obzirom na pitanje umora, nesreće, bolesti, posljedice posla na trudne žene..., držanje tijela i kretnje za vrijeme rada, neprestana primjena istih udova ili istih mišića sa neizbježivim posljedicama na držanje tijela, osobito kod omladine...«[10]

U predavanju gđice Graff (Paris), generalne sekretarice Zemaljskog Saveza Ženskih Staleških Udruženja čitamo i ove statistike:

I. Glavna zanimanja žena:

Ratarstvo: *Francuska.* Sudjelovanje žena u opadanju. *Njemačka.* Ratarstvo uposluje više od milijun radnica i 3 i pol milijuna ženskih članova porodica. Sudjelovanje je u opadanju. *Jugoslavija.* Bilo samo 425 žena zabavljeno ratarstvom prema očito netočnim podacima.

Industrija odjeće: Njemačka. g. 1907. 721.455, a g. 1925. 870.229 radnica.

Tekstilna industrija: Belgija. 1910 (54.000) 1926 (88.000). Njemačka. 66 po sto radnica. *Jugoslavija.* 57 po sto radnica. *Japan.* 80 po sto radnica. *Austrija.* 64 po sto radnica. *Čehoslovačka.* 60 po sto radnica. *Engleska.* 60 po sto radnica.

Zaposlenje u hotelima: Jugoslavija. 45 po sto žena. *Njemačka.* 58,50 po sto žena.

Služinčad: Njemačka. 99 po sto žena. *Jugoslavija.* 80 po sto žena.

»Moramo doći do toga, da opadne broj žena, koje vani rade, da majke ostanu u svojim domovima i obiteljima, da mogu čestito vršiti najvažnije dužnosti, koje se sastoje u tome, da djeca budu dobro odgojena, da budu dobri kršćani i dobri građani. S blagostanjem porodice bilo bi osigurano i blagostanje društva, kojega je bitni elemenat porodica.«[11] Tako završuje svoj referat g. Graff.

Htio sam ovim tek upozoriti našu javnost, napose prave prijatelje našega radništva na zaista kršćanski rad Međunarodnog Saveza Kršćanskih Sindikata u duhu papinskih okružnica »za pravdu i ljubav u gospodarskom životu, u odnosima među pojedincima, klasama i narodima, ... sa Bogom za novi svijet.«[12]

I. Oršanić.

---

[10] Ibidem, str. 402. i dalje.

[11] Die Arbeit der christlichen Gewerkschaftsinternationale 1928 - 1932., str. 551. Za gornje podatke por. ibid., str. 531. i dalje.

[12] Ibidem, str. 19.

Djela W. Richarda Wagnera

ŽIVJELI su geniji, koji personificirahu u jednoj te istoj osobi pjesnika i glazbenika (E. T. A. Hoffmann, O. Ludwig), no nisu uspjeli da obje umjetnosti (pjesništva i glazbe) sliju, stope i stale u jednu nedjeljivu jednotu i cjelinu. Hoffmann piše, da je u tom divna tajna glazbe, što ona istom ondje otvara neiscrpljivo vrelo izražajnih mogućnosti, gdje siromašni govor presuši. Heinrich von Kleist pak veli, kako jezik i govor nisu kadri, da slikaju dušu. Tà osjećamo, da su riječi upravljene na razum, stoga da nas nešto sili, da tražimo nadopunak za čuvstvo, koji nam pruža muzika. Čovjeka, koji bi to ostvario, zovemo pjesnikom-glazbenikom (Wort-Ton-Dichter). Lustrirajući omašne sveske opera opažamo, koliko sjajnih muzičkih djela imade jadnih i mršavih opernih tekstova. Odlučujući je faktor ono žarište, u kojem se stapljaju zrake teksta i glazbe. Ovaj je problem genijalno riješio Richard Wagner. Prvi počeci i porivi u njegovu životu bijahu literarne ane muzikalne prirode. Po uzgojnoj periodi i po razvitku sudeć: W. bijaše u prvom redu

Pjesnik,

što uostalom sam izrično priznaje. »Gledom na svoje dramatske radnje bijah ponajprije pjesnikom, a istom iza potpune izradbe pjesmotvora postadoh opet muzičarom. Nego ja sam pjesnik, koji si unaprijed bijaše svijestan glazbeno-izražajnog smaganja kod izrađivanja svojih pjevanja.«

Štošta, što je Wagner napisao i rekao o svojoj glazbenosti, orkestru i muzici, samo potvrđuje ono, što netom navedosmo. Pod ovim vizirom mogli bismo naći za rečenu tezu puno podataka u svim periodama njegova života.

Živo zanimanje za klasična pjesnička djela i njihovo duboko proučavanje i čitanje omogućilo je Wagneru, da svoje darove i poetičku žicu oplemeni, dotjera i usavrši, bez čega sigurno ne bismo dobili od njega onako lijepih pjesmotvora. Usto svojom živahnošću n. pr. u Trilogiji upravo fascinira. Surovosti u jezičnom pogledu našlo bi se u njegovih spisa na pretek, iz kojih bi se lako sastavio »ein saftiges Schimpflexikon«, kako zgodno ističe jedan kritičar.

Karakteristično je, kako rekosmo, da je W. bio ujedno i pjesnikom svojih libreta, ali ne onako kaošto drugi, gdje im tekst i note prožimaju jednu osobu. U Wagnera su dvije osobe, dualizam (točan je simbol izražen u »Tannhäuser-u«): pjevač sjetilne ljubavi i

---

* Sva tri članka izrađena su prema izvrsnim radnjama Th. Schmida, J. Kreitmaiera, M. Schol. Briel.

zastupnik neke vrsti askeze; odatle tragična borba između pohlepe za osjetnim i težnje za moralnim očišćenjem. Tu je ujedno i tajna, zašto se W. tako izvanredno odlikovao: i kao pjesnik i kao pisac i kao kapelnik i kao kritičar i kao skladatelj. Kad se lati kojega posla, usredotoči sve sile svoje na jedan predmet, sve zrake u jedno žarište, te ovako izvede izvrsna djela bez pogibeljne polovičnosti i površnosti. Njegove pjesničke radnje imaju prvorazredne kvalitete; on ih je smatrao kao djelo za se. Istom iza komponovanja nije volio više tekstova bez nota: tà prevladao je u njemu muzičar; triumfira skladatelj, a pjesnik resignira.

Sudovi o Wagnerovim libretima razilazili su se iza njegovog povratka iz Pariza. Jedan praški kritičar misli, da je W. ko stvoren za libretistu, i da je obmana, ako se bavi skladanjem. Iza prve pak izvedbe »Tannhäuser-a« izjavi Laube, da je prava nesreća, što si W. nije dao od kojega dobrog pisca sastaviti tekst za svoju muziku.

Prije koju trećinu stoljeća upravi neki berlinski časopis na čitav niz pjesnika ozbiljan upit, da li priznavaju Richarda Wagnera pjesnikom. Svi odgovoriše negativno osim Wildenbrucha, koji nazva W. najvećim dramatičarom iza Schillera. S druge se pak strane u zvijezde kovala Wagnerova poezija, koju bi javno deklamovali (što se uostalom protivi najočitijoj nakani pjesnikovoj!). No ipak svaki mora priznati, da dandanas zauzimaju Wagnerove muzičke drame posve izuzetni i privilegovani položaj u cjelokupnoj muzičko-dramskoj literaturi. A razlog nije u tom, što su veće i bolje od drugih opera, već u tom, što su drugačije negoli sve iz prošlosti. Ovo pak »drugačije« ne odnosi se na muziku nego na način pjevanja (poetiziranja), na cjelokupnu dramatiku. Taj je pojav posve nov u svojim bitnostima, stoga mnogi otklanjaju običnu, efemernu terminologiju »pjesnik-a« (Dr. K. Storck), kad se radi o W.

Bilo, kako bilo, tekst, što stoji pred nama, idejno i s formalne strane (ne upuštajući se u pojedinosti) nosi bez sumnje biljege neobičnih odlika.

Nadalje moramo istaknuti, da nam je Wagner kao

Pisac

ostavio nekoliko svezaka pisama, a zatim dosta literarnih radnja, od kojih navodimo ove: »Ueber deutsches Musikwesen« (1841), »Kunst und Revolution« (1849), »Das Kunstwerk der Zukunft« (1850), »Ueber Staat und Religion«, »Religion und Kunst«, »Das Judentum in der Musik« (1850), »Oper und Drama« (1851), »Zukunftsmusik« (1860), »Ueber das Dirigieren« (1869), »Beethoven« (1870), »Mein Leben« (autobiografija).

Već kod samog nabrajanja udara nam u oči plodnost ovoga prominentnog čovjeka, koji je toliko sila i vremena našao još i za pisanje, dočim bi kojemu drugom geniju samo pjevanje njegovih

libreta i komponovanje onako epohalnih opera ispunilo sve dane života.

Ima sistema u Wagnerovim edicijama:

Prvo: valja odstraniti zapreke i sondirati terrain. U tu svrhu služi Wagneru »Kunst und Revolution«. Najprije treba srušiti i uništiti staro, a izatoga graditi novu velegradnju umjetnosti.

Drugo: gradi nacionalni hram nove Fortune: »Das Kunstwerk der Zukunft«. To je djelo prikazano filozofu L. Feuerbachu, grobaru pozitivne religije. Wagner se je poslije zagrijavao i za Schopenhauera. Prelaz nije mučan, jer most je isti: neprijateljstvo spram kršćanstva. — Prema Wagnerovim izvodima: umjetnost je gospodarica nad čovjekom. To je pak očito krivo i besmisleno; kultura »umjetnine budućnosti« bila bi tiranstvo za umjetnike!

Treće: uređuje kult. Teatar s muzičkom dramom budućnosti bit će narodno kultiviranje novoga i lijepoga čovjeka. Ideja za Bayreuth! — »Oper und Drama« je kvantitativno i kvalitativno najznamenitije literarno djelo Wagnerovo. Nije ovdje mjesto, da sve filozofski raščinimo, ali nešto moramo istaknuti, što neugodno dira kod lektire ove knjige unatoč svih sjajnih perspektiva, izvrsnih crtanja i briljantnih osvjetljenja (n. pr. o Mozartu). Sve operne skladatelje razvrstava W. u dvije kategorije, naime u »ozbiljne« i »frivolne«. Čitalac i nehotice očekuje još jednu kategoriju t. j. takove, kod kojih bi našao ono, što su »ozbiljni« pogriješili, a »frivolni« postigli, ali toga niza »sretnika« nema, jer to je samo jedan: sâm Richard Wagner . . . !

Što W. piše o Meyerbeer-u, zaista je »frivolno« u pravom smislu riječi, naime, da je M. postao »spasiteljem svijeta«, »modernim Spasom«, »Jaganjac Božji, što nosi grijehe« ! ! Kraj ovakovih izljeva ne može nam nitko zamjeriti, ako osumnjičimo i njegovog »Parsifala« sa sv. činima i s riječima o »spasu«, »Spasitelju«. Da se možda i tu ne radi o nekom izrugivanju i vjerskim uvredama!? Ne ćemo to apodiktički ustvrditi, ali napominjemo, da nam Wagnerovi spisi ne pružaju nikakve garancije, da to ne bi bilo tako. Baš u tom djelu su ovakovi ispadi to odvratniji, što nam baš ta knjiga dokumentira genija izvanrednih sposobnosti i umnih kvaliteta. »Wagner viče, jer ima premnogo toga da kaže; drugi viču, jer premalo znaju kazati; tko je pametniji, ne treba istaknuti.« (Th. Schmid)

W. je obdaren krasnim darom predočivanja, no zabaciti valja svakako maniru, što svoje refleksije obavija »jako parfimiranim slikanjem«, uslijed čega trpi i jasnoća misli i filozofijsko naziranje majstorovo. Čudna mješavina slike i zbilje!

Neki drugi spisi W. doći će na red u slijedećem članku, kad bude govor o vjeri.

Doklegod W. crta vanjske događaje i profile karaktera, dotle zamjećujemo njegovo oštro oko i darovitost opisivanja. Čim

pak počinju refleksije, gubi se pomalo objektivan mir; sudovi su diktirani od naklonosti i odvraćanja.

Wagner hoće da ima svagdje odlučnu riječ; svoje ideje nameće nekom naprasitošću; literarni mu je rad postao sredstvom i nuždom. Nije ni čudo, što mu je članak »Das Judentum in der Musik« pribavio žestokih protivnika. Mendelssohn i Meyerbeer nisu prošli kod toga bez primjetljivih modrica.

Ozbiljnost i fini estetski osjećaj razvijao se u Wagnera sve tamo od mladosti njegove. Nije ga privlačila plitka glazba talijanskih kompozitora niti literatura površnih i slabih duhova već Weber, Beethoven, Bach, Gluck, Spontini, Palestrina, zatim Schiller, Goethe, Shakespeare, Calderon i grčki tragičari. Pun planova i ideja htio je W. nesamo umjetnički upotrijebiti nego i filozofski obrazložiti. Prvo mu je nadasve uspjelo. Drugo pak ne, jer W. ne bijaše filozof; manjkao mu je dar analizovanja jasnih pojmova.

Polet za nečim velikim i izvanrednim je daljna markantna crta u Wagnerovu karakteru, koje se očituje kod svih zgoda, prilika i neprilika. Osrednjost je a limine isključena.

Žilavu napetost i konsekventnu nepopustljivost nalazimo kod svih njegovih umjetničkih težnji i kod svakoga posla pisanja ili skladanja. Čitajući n. pr. Wagnerove izvode, kojima naviješta svoju trilogiju, moramo se iskreno diviti toj utjelovljenoj samosvijesti i neslomljivoj energiji i izdržljivosti, a to baš u časovima, kada je nada u uspješnu izvedbu zamašitog plana jako slabo svjetlucala. Njegov sangvinizam i optimizam probijao si je neutrte staze svuda: unatoč Schopenhauerove filozofije, koja je na sreću ostala samo u razumu. Jednim odlučnim aktom volje učini kraj milim strastvenim igrama za mlađih dana. Ova se crta nije izbrisala ni u kasnija desetljeća života. U muzici je volio neobuzdanu snagu i kolosalne dimenzije. Prigodom muzičkog festivala u Magdeburgu obuze publiku neobična groza kod izvedbe Wagnerove Kolumbo-ouverture. Pri koncu izvedena je Beethovenova »Bitka kod Vittorie«, koju je Wagner aranžirao svim mogućim glazbenim luksusom tako, da je za vrijeme te »bitke« siromašna publika formalno udarila u bijeg isprazniv̌ši kazalište, dočim je Wagner pobjedu Wellingtonovu slavio sam sa svojim orkestrom... U Dresdenu nakaniše izvesti »Rienzi-a«, no dirigenat Fischer ugledavši i pregledavši golemu partituru iznese svoje sumnje i predloge, neka bi se skratile stanovite partije. Wagner ode s Fischerom u dvoranu za pokuse, sjedne za neki stari i istrošeni glasovir te je oduševljeno svirao i gromkim glasom pjevao iz omašne partiture s tako goropadnom energijom — i to baš ona mjesta, koja bi navodno trebalo brisati —, da je konačno svladao i obratio dirigenta. Fischer bijaše spreman žrtvovati i klavir, samo da bi Wagneru kod te probe sačuvao pluća... To je pravi Wagner! — Spontini je nastojao da spasi W. od nesreće t. j. da ga potakne, neka ne napusti karijere dramskog komponovanja:

kad eto malo iza toga vratiše Wagneru operu »Rienzi« sva važnija kazališta, kojima je poslao autografovane primjerke; u Münchenu pače i ne otvoriše pošiljke.

Svi ga ovi i slični nebrojeni udarci ne potukoše nego još i potakoše na intenzivniji rad, u kojemu je tražio a i našao »zaštitu protiv raspoloženja napunjenih brigama«. Makar i dobivao potpore raznim zgodama, koje je nezgodno trošio, ipak se taj željezni čovjek pomoću svoje vlastite, izvanredne snage podigao i uzdržao na tako vrletnoj visini.

Dodajmo neke opće glose u pogledu literarnih produkata Wagnerovih.

1. Čitanje W. spisa jako umara. Jedan je razlog u načinu prikazivanja. Poglaviti pak uzrok tiče se slijeda misli, koji nije jasan ni dosljedan. Po gdjekoja genijalna misao bljesne sad lijevo sad desno od zamršenih staza; a štošta, recimo baroknoga, moramo strpljivo progutati.
2. O vjerskim nazorima govorit ćemo poslije, jer i to valja i te kako staviti na tezulju kod vaganja W. spisa. Tko nije skroz filozofski učvršćen te nema jasnih i ispravnih vjerskih pojmova, mnogo toga ne će ni zamijetiti, ne će razlučivati. Kraj slabijih filozofskih naziranja desilo se sasvim konzekventno, da je W. gnjevljivo replicirao, kada ga je jedan engleski prvak upozorio na »Providnost, koja sve upravlja«.
3. Logičke dedukcije, koje igraju presudnu ulogu u trećem dijelu (»Dichtkunst und Tonkunst im Drama der Zukunft«) najboljeg Wagnerovog djela »Oper und Drama«, nisu baš najjača odlika majstorova. Prva dva dijela ispituju i sređuju građu, a treći je dio zapravo konstrukcija. Unatoč mnogih genijalnih vidika i prospekata čini se, da je to najslabiji dio cijeloga djela upravo radi rečenih logičkih dedukcija (cf. VI. dio »die Bänder des Zusammenhanges für einigen Ausdruck des Dramas«).
4. Sav logički aparat trpi nesamo od formalnih slaboća i nepravilnosti, nego i od obiju temeljnih zabluda estetike gledom na umjetninu budućnosti:
   a) jer estetski i logički momenat zamjenjuje ili im daje nesuđenu ravnopravnost;
   b) jer subjektivne utiske i subjektivna shvaćanja objektiviše.
5. Wagnerova je filozofija (barem u »Oper und Drama«) potpuno materijalistička. A od Feuerbachovog materijalizma do Schopenhauerovog pesimizma nije daleko. Wagneru je jako imponovala Feuerbachova rečenica: »Najbolja je filozofija: ne imati nikakve filozofije«, i »Samo ono je zbiljsko, što sjetilima zamjećujemo«, što se točno poklapa s Wagnerovom praksom.

Najgenijalniji skladatelj opera.

Znameniti arhitekt G. Semper (1803 - 1879) prigovori Wagneru preveliku ozbiljnost njegove umjetnosti. W. nije zanijekao to-

ga već je istaknuo, kako bi mu ugodnije bilo, da je život shvatio ozbiljnije, a umjetnost nešto lakše, »nur würde es bei mir jetzt wohl bei dem umgekehrten Verhältnis verbleiben«.

Za mladih već dana moćno ga je osvajala ozbiljnija i idealnija muzika Weberova; Beethoven ga cijeloga prožme iskrenim divljenjem. Posebice se zagrijavao za Devetu Simfoniju Beethovenovu, to remek-djelo impozantnog simfoničara, koje ni Weber ni Spohr ne shvatiše, a koju u ono doba žigosahu kao opus napola ludog čovjeka, kao non plus ultra fantastike i nerazumljivosti. Jedva 16 godina star sastavi W. klavirski izvadak rečene velebne simfonije: dokumentirajući svoj duboki estetski smisao i oštro oko za ovaj produkat vanrednog duha Beethovenovoga.

I Wagner je prošao neku čudnu estetsku demoralizaciju (kako sam napominje) baveći se n. pr. kao dirigenat neprekidno lakim djelima osobito talijanskih libretista i kompozitora. Iz te se je obmane polako budio: čuvši u Berlinu ozbiljno djelo Spontinijevo »Ferdinand Cortez«, proučavajući Méhulovu operu »Egipatski Josip«, prisustvujući pokusima »Kralja Leara«, pribivajući u Parizu izvedbi IX. simfonije Beethovenove, slušajući djela Berlioz-ova i Liszt-ova. Baš intenzivni studij IX. simf. Beeth. napuni Wagnera oduravanjem za sve, što je plitko i površno kod muziciranja i skladanja. — Osobito značajna crta W. karaktera leži u rezolutnom zamahu za nečim izvanrednim: sa svim svojim dobrim i lošim stranama (n. pr. potencirana samovolja i tvrdoglavost, jačanje mišica kod sukoba s »autohtonim narodom dječaka«, nemar na sveučilištu i konflikti itd.). Neobuzdana snaga i težnja za kolosalnim očitovala se iza procesa čišćenja i sređivanja: i u pjesništvu i u muzici. W. se zaleti kod svojih koncepcija odmah u područje najtežeg i najkompliciranijega stvaranja, u široke dimenzije praktičnih izvađanja (»Rienzi«: golema partitura! »Tristan«: neobičan pothvat! »Ring«: kimera!).

Iza ovih izvanrednih perspektiva prikazuje nam se razumljivijom pojava Wagnerova lika s onom kao iz čvrstoga granita istesanom glavom, s oštrim i osebujnim crtama lica, s onim blagim očima, koje kao da su zalutale u strano im polje: odavajuć blagu dušu i meko srce veličajnog reformatora i kompozitora moderne muzičke drame i opere.

Wagner dotjera njemačku operu do kulminacije svojom reformom velike opere ostavivši nam jedanaest epohalnih muzičkih drama, koje ćemo ovdje nabrojiti.

I. PERIODA: Mladenačke opere (3). Pod utjecajem talijanske i francuske opere. Kod »Rienzi-a« se očito zapaža utjecaj Meyerbeerov.

1. »Die Hochzeit« (1832).
2. »Die Feen« (1833), romantična opera u tri čina; traje 3½ sata.
3. »Das Liebesverbot oder die Novize von Palermo« (1836), i »Rienzi«.

Slijede glavna djela, jedanaest muzičkih drama.

II. PERIODA: prelazno doba, gdje uz starije forme opažamo već i nastojanje, da se sve proširi do dramatskog prikaza, i da se produbi orkestar.

1. »*Rienzi, der letzte der Tribunen*« (1842), velika tragična opera u 5 čina; traje bez pauze 4 - 5 sati.
2. »*Der fliegende Holländer*«, Ukleti Holandez (1843), romant. op. u 3 č.; traje 2¼ sata.
3. »*Tannhäuser und der Sängerkrieg auf der Wartburg*« (1845, 1861), romant. op. u 3 č.; traje 3 sata.
4. »*Lohengrin*« (1850), roman. op. u 3 č.; traje 3½ s.

III. PERIODA: maestro, usavršivši romantičku operu, u potpunoj snazi svoga individualnog stvaranja provodi konzekventno principe svojih reformi. Provodni motivi (Leitmotive) vode nas kroz radnju kao tumači »svemoćne« muzike.

5. »*Tristan und Isolde*« (1859), 3 čina; traje 3¾ s.
6. »*Die Meistersinger von Nürnberg*«, Majstori pjevači (1868) u 3 čina; traje 4½ s.

Der Ring des Nibelungen, Nibelungov prsten (trilogija W., S. i G. predigrom Rheingold):

7. »*Rheingold*« (1869), 4 scene, traje 2½ sata.
8. »*Walküre*« u 3 čina; traje preko 3½ s.
9. »*Siegfried*« u 3 č.; traje preko 3½ s.
10. »*Götterdämmerung*«, Suton bogova (1876), u 3 čina s predigrom; traje 4¼ sata.
11. »*Parsifal*« Bühnenweihfestspiel, (1882), Posvetni dramatski prikaz u 3 č.; traje 4½ sata.

Nije ovdje naša zadaća, da dademo iscrpljiv sadržaj pojedinih ovih djela niti da pružimo poželjnu analizu, nego ćemo se osvrnuti s nekoliko opaski na one opere, koje pristaju u taj naš omeđašeni okvir.

Kad govorimo o Wagneru kao istaknutom skladatelju, ne smijemo s uma smetnuti činjenicu, da je njega cijeloga obuzela forma buduće muzičke drame, kod čega mu je svaka druga umjetnost bila samo utoliko razumljiva, ukoliko joj jezgra sazrijeva u opsegu drame (Cf. »Das Kunstwerk der Zukunft« iz god. 1850!).

I. »Tristan und Isolde« ima s muzičke strane veliku važnost, jer utire put modernoj harmoniji. Bez Tristana nema Debussy-a, nema Schönberg-a i dr.

To djelo označuje sam Wagner kao plod »der vollkommensten Unbedenklichkeit beim Produzieren«. Vjerujemo vlastitom priznanju, jer i najjači »Bedenken«, koji moraju vezati i najvećeg umjetnika, čini se, nisu smetali Wagnera. Slijepi entuzijasti i obožavatelji nalaze stotinu raznobojnih pokrivača, da ispričaju i pokriju frivolnost libreta: bračnu nevjeru, grijeh, sramotu. Isprike o čarobnom napitku obmana su samog sebe. Šesta zapovijed Božja izriče osudu smrtnoga grijeha nad »Tristanom«. Kantova autonomija razuma potpisuje motto: umjetnost je sama sebi svrhom; a Schopenhauerov cinizam objašnjuje ovu »umjetninu budućnosti«.

Muzika se odlikuje nenatkriljivom jedinstvenošću. Premda se radnja ograničuje najnužnijim, a građa temata je prilično odmjerena, to su motivi ipak tako raznolikog izražaja, da u svojim preinakama uvijek nešto novo kazuju. Čitava muzika ove opere nosi neko izvanredno obilježje, kojeg nema nijedno drugo djelo W. Kako divna plastika muzike, osobita karakteristika osoba, izvanredni dramatski momenti! No kraj svega toga moramo se čuvati, da prednosti pojedinih dijelova ne protegnemo na čitavu cjelinu. »Potpuna sloboda« glazbene šarolikosti, neprekidno talasanje i uzbuđivanje zaglušnih zvukova glazbala, čarobna spajanja i strastvena isprepletanja preraznolikih suzvučja u 2. činu hoće da svojom neumjerenošću prikriju očiti grijeh i odvratnu pohotu. Da sramota drame ne odbije gledaoce, privlači muzika slušaoce!! — Tvrde, da je »Tristan: najosobnije djelo Wagnerovo...

II. S dva se razloga poimence osvrćemo na »Meister-singer-e von Nürnberg«, na tu velepjesmu njemačkoga gradskog života: 1. jer je najbolja komedija, 2. jer je izlazište moderne komične opere.

U radnji, koja se odigrava u Nürnbergu u XVI. stoljeću, ispoljuju se opreke između filistarstva i genijalnosti, povjesnički se pružaju suprotnosti između Minnesang-a i Meistersang-a; gledamo tipično rvanje prave, slobodne umjetnosti te zanatlijskog poetiziranja, genija i tradicije, pjesništva i pedanterije, umjetnosti i kritike, širokih pogleda i tjesnogrudnosti. »Majstori pjevači« odraz su kulturnog niveau-a iz prošlosti; nose žig pravoga pučkog života, pučke duše.

Operu uvršćujemo među najbolje vesele igre, komedije njemačke književnosti, najizvrsnije glazbeno-dramske komedije. Rado potpisujemo, što se kaže: da W. nije ništa drugo ispjevao, već bi mu samo ovo djelo osiguralo počasno mjesto u kolu njemačkih pjesnika. Ovdje nalazimo sve postulate, koje Schiller stavlja na pravu komediju. (»Über naive und sentimentalistische Dichtung«): ćudorednu građu, koja je prosta od tuge; šaljivo prikazivanje; oboje pak oplemenjeno značajem pjesnikovim. Uz viteza Waltera Stolzinga i Eve stoje kao komične uloge David i Lena; nastupa burleskna pojava jadnog pisara Beckmessera, koji si smiješno puno toga utvara, zatim njegov nimalo umjetnički način, konačno njegovo osramoćenje.

Temeljni ugođaj prvog čina je umjetnost, drugog čina ljubav, u trećem se činu oboje sljubljuje. Gradivo djela je pravi pravcati »Meistergesang«.

I kod W., kao rođenog pjesnika, u uskoj su vezi doživljaj i pjesmotvor. Već ta okolnost, što su »Majstori pjevači« nastali iza »Tristana«, od većeg je zamašaja. Prohujale su 3 godine züriškog azila: nakon oproštaja s Matildom Wesendonck. Strast se postepeno prelila u tihu sjetu. Napokon dođe do odlučnog »abstine«. Udubivši se u uloge ove opere gledamo umjetnikovanje Wagnerovo u ulozi Walterovoj (mladenačko čuvstvovanje!), Sachs predstavlja reformatorske planove umjetnosti (zrelost majstorova!), Beckmesser je Hanslick (nepomirljiv i oštar kritičar Wagnerov!), Pogner zastupa Wagnerovog mecenu Otona Wesendoncka, a u Evi prepoznajemo crte Matildine.

Jezik se je posve lijepo prilagodio vremenu Hansa Sachsa: malograđanski no ipak čestit, grubo-komičan a ipak nježno-dostojanstven, nehotično samosvijestan pa ipak čudno naivan, posvema naravan i prostodušan. Gdjekoji staromodni izrazi i forme kao i pučki t. zv. Knittelverse imaju potpuno pravo na opstanak.

Muzika sasvim odgovara značaju djela. Sam je W. upozorio svoga nakladnika, da se u »M.« nalazi više odlomaka, koji čine zasebnu cjelinu, te da će laka i shvatljiva melodika privući naklonost publike.

»Majstori pjevači« kao ishodište moderne komične opere usvajaju si vrijednost izvanrednoga glazbeno-historijskog produkta. Muzika ne nosi onog običnog teškog Wagnerovog patosa; ona je lako razumljiva, u harmoniji jasna, ritmički jedra i krepka, u melodijama zdrava i privlačljiva. Kod orkestralnog ensemblea ističe se ekonomija i štednja; gudalački part je vrlo zaposlen. Kod uloga ćutimo i vidimo, kako nastupaju zastupnici krutog konzervatizma (n. pr. Reissiger) kao protivnici umjetničkog individualizma (H. Sachs, Walter Stolzing). Wagneru je teško držati pravu mjeru i ovdje (Beckmesserov nastup! Raspuštena tučnjava i bučna glazba pod kraj 2. čina!). Wagnerova muzika po svojoj biti ide u krug višeg stila; on si je stvorio forme, u koje se ne da ukalupiti komika i lakrdija. Prvo komika je bitno nešto objektivno, a W. glazba je vrlo subjektivna (provodni motivi ili leitmotivi!). K tomu: »neprekidna melodija« po svojoj prirodi nije prikladna za komiku, koja iziskuje kratkoću i jezgrovitost. Šala je nešto subjektivno, te zato najbolje uspijevaju Wagneru prikazivanja subjektivnog karaktera, (n. pr. majstorska pjesma postolara Sachsa).

III. »Nibelungenring«. XIX. stoljeće karakteriziraju možda najbolje dva umotvora, kojima kroz vjekove treba tražiti premce: Goetheov »Faust« i Wagnerov »Ring«.

Kod ove grandiozne opere nameću nam se dva pitanja: 1. kako se to najveće djelo W. pjesnika-skladatelja odnosi prema načelima W. umjetnika-filozofa (dakako na podlozi njegovih literarnih edicija!);

2. ukoliko je odgovaralo zahtjevima i principima estetike, to više, što se taj opus predočuje kao umjetnina per eminentiam, »ein Kunstwerk der Zukunft«.

Prvo. Sasvim je u skladu s W. idejama:

a) *izbor teme ili građe.* Dublje — od pjevanja stare Edde — nije prodro u germanski mit. Kršćanska mitologija, iz koje je posudio Tannhäusera, Lohengrina i Parsifala, bješe mu premalo drevna, zato posegne u zimsko carstvo poganskog basnoslovlja. Je li porasla time vrijednost umjetnini budućnosti? Nipošto! Ne daju se pretpostaviti simpatije, kojih nema, a koje su bezuvjetno potrebite, hoćemo li postići bitni učinak umjetničke tvorevine. Zbrka je

pojmova (kod W. ništa novo!), ako se u divu Siegfriedu traži ideal »des Reinmenschlichen«. Zatim, bogove »Ringa« najradije bismo prešutjeli (n. pr. Fricka, Wotan u 2. činu Walküre), jer nazivati ih »nadčovječnim idealnim likovima« »des Zukunfts-Kunstwerkes« jedne kršćanske nacije, to je strašno, to vrijeđa vjersko-moralno čuvstvo, to je kulturno-povjesničko nasilje (Schmid).

b) *raspored građe*. Očituje se zagrijavanje za jačim erotskim motivima: upličući Walküru te smetajući ovako prirodni tok Ringa. Cijelu Walküru mogao je W. ili mimoići ili je (kao genealogiju) uzeti u 3. dio (Siegfried); prištedio bi se naime nepotrebni skandal: a tako stoji kao enfant terrible trilogije (Cf. Stuttgarter »Deutsches Volksblatt«). Kao da je sâm W. to ćutio, pa je njegov Wotan u pričanju svojih »d j e l a« upleo i prsten, koji ostaje još uvijek ondje, gdje je i na kraju »Rheingolda«. S umjetničkog stajališta promašeno! Time nije rečeno, da »Walküre« s a m a z a s e nema umjetničke izgradnje. Naprotiv! Izrazito dramatske scene (n. pr. boj Siegmunda i Hundinga), kolosalno djelovanje pozorišnih efekata (n. pr. ukazanje Brünnhildino, Wotanovo na koncu 2. č.), uporedo postavljanje divnih kontrasta, sve je genijalno zamišljeno i provedeno, ali odveć razvučeno; »wabernde Lohe« sjetilnosti Wotanove baca oštro i odvratno svijetlo (kao da je maestro upao u svoj elemenat!), te naprosto vrijeđa.

U »Siegfriedu« pa do kraja »Götterdämmerunga« leži kulminacija svega stvaranja Wagnerova. Gledom na glumu odgovara sve najsavršenije: principima djela »Oper und Drama«... U pogledu scenskog momenta natkrilio je W. samoga sebe (n. pr. Norma na Walküre pećini s predigrom »Götterdäm.«).

Teorija »provodnih motiva« provedena je upravo bravurno, impozantno, sjajno: u njima se ispoljila sva finoća i punina instrumentalnih boja W. smaganja. Sjetimo se samo n. pr. prizora u »Sutonu bogova« (2. čin, 4. scena), gdje Brünnhilda »in furchtbarstem Schmerze aufschreiend« naviješta prevaru i izdajstvo, iza čega nabuja orkestar do kolosalnih dimenzija i intenzivnosti. Među izvanredno velebne dijelove ide bez sumnje mrtvačka koračnica pod kraj opere.

D r u g o. Sudovi o arhikturi i slikarstvu u Ringu odnosno u teatru glase vrlo povoljno. Nego da slikarije u Bayreuthu predstavljaju nešto non plus ultra, vele, to je uistinu pretjerano. Nil perfectum sub sole!

Više negoli jedamput dolaze teorije umjetnika-filozofa u sukob s principima zdrave nauke o umjetnosti i o filozofiji lijepoga. No i kod takovih zgoda izbija svuda vrlo nadareni veleum. To dokazuje općeniti estetski utisak opsežne i divne trilogije, koja se može nazvati »umjetninom budućnosti« utoliko, ukoliko neosporivo pokazuje opernom genre-u n o v e puteve. Epohalnim pak imperativom govori glazba Wagnerova budućim muzičarima, neka bi glazbeni izražaj najuže i najkrepče prilagodili pjesničkoj ideji.

Dvije točke prilično udaraju u oči: duljina i razvučenost (stoga neka dosada i umornost!), a onda, osobito u trilogiji, previše vanjštine i stanovitih neukusnosti (životinje govore; marš bogova na duginom mostu: gdje sitnica može sve izvrnuti u smiješno; surovosti bogova; Siegfried je glasom i tijelom m u ž, a gdjegdje radi i govori kao dječak itd.). To su u vidu objektivne kritike neoprostivi skokovi. I umjetnik se mora svladati. — Koliko puta susrećemo k v a l i t e t e mjesto kvantitete, mjesto i d e j e tehniku!

Kažu, da je W. u trilogiji izrazio propast poganskoga svijeta. Vrlo dobro! Ali to bijaše spasiteljsko djelo m i l o s r d n o g a B o g a (sv. Pavao ad Romanos!), a ne s l i j e p a v o l j a.

»Nibelungov prsten« nema žarišta, u koje bi se usredotočile sve zrake; nema istaknute temeljne ideje, kojoj bi se bezuvjetno podvrgle sve pojedinosti; nema ključa, po kojem bi se odgonetnule sve sakrivene tajne. To priznaje i sam W. veleći, da se čuvao odveć velike jasnoće; da pred svojim djelima stoji kao pred kakovom zagonetkom, gdje se istotako može da vara on, kao i drugi....

1. Sa s u b j e k t i v n e strane promatrajuć moramo W. dati pravo, što je s predilekcijom birao građu iz mitologije, jer je dobro došla i za tekst (ne držeć se historijskih činjenica) i za glazbu, koja nas svojim tajanstvenim tonom i divnom bojom učarava u sanjarsko carstvo priča.

2. S o b j e k t i v n o g gledišta promatran Ring (odvojeno od autora i vremena postanka!) predočuje nam krasnu apologiju kršćanske etike (u pozitivnom smislu), te posvemašnji nedostatak nekršćanskih životnih principa (u negat. pravcu).

Pohlepa za posjedom, moć sjetilne ljubavi, požuda očiju, pohota tijela i oholost, sve je to nužno rodilo jadnim spletkama i gadnim intrigama, kojima obiluje tragedija. Glavna je ideja: fiasko nemorala; ostalo je pjesničko ruho. U ovoj slici manjka svijetla protivnost. Kod projekcije dviju tabora i zastava vidimo nesamo Babilon, nego i ljupke, milovidne nizine Jerusolimske... Manjka potpunoma i d e a l k r š ć a n s k o g ć u d o r e đ a. Pod konac života pokazao se W. koncilijantnijim prema kršć. idejama i ne bi se opirao kršćanskom tumačenju Ringa. Ma bilo Wagnerovo kršćanstvo u neskladu s dogmatskom religijom, te prožeto schopenhauerizmima, ipak je dirljivo, što piše o Kristu »siromašnom« (u opreci s moćnom požudom za novcem, s moću nibelunških bogova!), o »božanskom« Isusu, o carstvu Božjem (u opreci sa svjetskim carstvom!) itd. (»Kunst und Religion«).

3. Uočivši pak h i s t o r i j s k o stajalište (vrijeme, kad je sastavljeno, jer samo tako gledamo pravu vrijednost) opažamo one nutarnje njegove muke izvan kršćanstva, u kojima ne mogaše naći ni željene odgonetke ni žuđeno i z b a v l j e n j e. To izbavljenje postane centralnom skretnicom gotovo svih W. opera.

Čovječja bijeda ispunjuje sadašnjost, spasenje leži u budućnosti, a korijen svih bolova nalazi se W. u prošlosti: u o t p a d u o d t i p a č i s t e č o v j e č n o s t i: u konvencijama i obzirima i ovisnostima, koje metnuše okove »Drang-u« za življenje po prirodi. U tom »tuizmu« nalazi W. stanje blaženstva za sve. To je čemerna utopija njegova života. Boreći se za taj neostvarljivi »ideal« ode u revolucionarce. S time evo ga već kod Feuerbacha. Svijetu tuđi, materijalistički optimizam! Iz ovog milieu-a nikne

»Ring«, no obratnim redom, dovršen, kada se je g. 1854. upoznao s Schopenhauerovim monizmom. Međutim se u W. zbi važni preokret: zapada u Sch. pesimizam. Sasvim razumljivo, jer onkrajgrobni život nije priznavao, a u bitnu, dobru stranu ovozemnog žića nije vjerovao. Taj apsolutni pesimizam modificirao je W. u kasnijim godinama pomoću kršćanske nade u spasenje, ali ne rastajuć se sa Sch. idejama. Regeneraciju čovječjeg roda (po Kristu) zasnovao si je u fizičnom pogledu: vegetarijanstvom, eugenetikom, antialkoholizmom i sl.

Iz ovakovoga materijala i kvalitete sazdana je Trilogija. Wagnerov »Credo« izriče Brünnhilda pri kraju »Sutona bogova«: »Nicht Gut, nicht Gold...« — Na zlatu leži prokletstvo. Wagnerov čisti čovjek ne treba Boga; on je sam svoj gospodar. U Ringu je valjalo predočiti pobjedu »čiste čovječnosti«, koje pravi tip predstavlja Siegfried. Ali Siegfried umire, a preostala lica ne svraćaju na se naše pozornosti i našega interesa. Gdje je željno očekivani raj, u kojem pobjeđuje optimizam? Ta je poteškoća i W. neprestano mučila. Jedini izlaz nađe tako, da Brünnhilda na slabo poučljiv način izjavljuje ono, što nije uspjelo, da predoči u drami. Tako je ideal »čiste čovječnosti« doživio svoj neuspjeh. Nego, da u djelo ipak uvede manjkavu nutarnju jedinstvenost, izmijenio je W. prvotni tekst Brünnhildin u duhu Schopenhauerovom: »Führ ich nun nicht mehr nach Walhalls Feste...« Skladajući pak g. 1870. svoj »Suton bogova« izostavi i ove još uvijek tendenciozne riječi, budući da je smisao njihov »najvećom sigurnošću izražen u djelovanju muzikalnog dijela drame.«

Jer kod detaljnije filozofske analize ima i proizvoljnosti (n. pr. A. Drews), najsigurnije ćemo proći, ako velimo, da ovo divsko djelo, kraj svih diferencijalnih ostataka, nema okvira potpunog i nedvoumnog nazora o svijetu.

To je sigurno, da je sam W. komentirao svoje djelo u Schopenhauerovom smjeru. Njemu je stalo: do pesimizma kao glavnog ugođaja i do nijekanja volje. Wotan je reprezentanat Schopenhauerove volje, a Brünnhilda je personifikacija Wotanove volje! Ergo! Time je razjašnjena uzročna veza obiju momenata, čime su si mnogi razbijali glave. Gutruma i Alberich su kao nuzgredne uloge ispunili svoju zadaću već prije, pa ne trebaju više daljnjeg psihološkog interesa.

O genijalnoj muzičkoj dikciji, o nevidljivom orkestru, o studiju provodnih motiva, o analizi pisano je bezbroj djela. Wagnerova djela svakako iziskuju ozbiljan studij. Tko traži samo zabavu, neka se kani Wagnerovih opera!

Musicus.

UREDNIŠTVO JE PRIMILO:

Bernardot, Od Euharistije do Presv. Trojstva (str. 174), Zagreb 1932. Stoji 10 dinara.

Binički, Djela sv. Terezije od Isusa sv. I. (str. 292), Naklada »Istine« (oo. dominikanci) — Zagreb-Maksimir 1933. Knjižarska cijena 180 din. za sva tri sveska. Tko se obveže uzeti sva tri sveska i pošalje odmah novac, plaća za njih samo 120 dinara. Poštarina i pakovanje posebno (9 dinara). Tko želi djelo uvezano u platno sa zlatnim naslovom, plaća za uvez 15 dinara po svesku.

Bordet, Manuel de philosophie I. et II. (Psychologie et metaphysique, estétique; logique et morale (str. 367 i 234). Vitte - Lyon - Paris 1932. Stoji sv. I. 22, a drugi 18 franaka.

Garreau, Saint Albert le Grand (297 str.), Desclée de Brouwer — Paris VIIe. 1932. Stoji 20 franaka.

Catalogo delle opere scritte o pubblicate dai professori della pontificia universita Gregoriana (str. 32), Roma 1933.

Cvrtila, Bijelo prijestolje (str. 172), Knjižnica dobrih romana (Društvo sv. Jeronima) — Zagreb 1933. Stoji 30 dinara, uvezano 40.

Danica, koledar Društva sv. Mohora za g. 1933. (str. 156), — Gorizia 1933.

Die gregorianische Universität und ihre Wohltäter (32 str. s ilustracijama), Roma 1932.

Don Bosco, apostol mladeži (str. 64), »Društvo sv. Mohora« — Gorizia 1933.

Doriomedov, Da li je Isus Hristos bio socijalista-revolucionar? (ćiril.), »Pobožne knjige za narod« — Beograd 1933.

Dragon D. I — Brožičević D. I., Mihovil Pro, mučenik Krista Kralja (str. 95), »Glasnik presv. Srca Isusova« — Zagreb 1933. Stoji 5 dinara.

Emile, Le corps mystique du Christ, t. I. et II. (str. XXXVIII + 477 i 445), »Museum Lessianum« — Louvain 1933. Stoji 90 franaka.

Errandonea S. I., Epitome gramaticae graeco-biblicae (str. 116), Pontificia universitas gregoriana — Roma 1932.

Faulhaber Kard. M., Zeitrufe - Gottesrufe. Gesammelte Predigten (XXVI + 470 str.), Herder — Friburg 1932. Stoji broširano 4,80 maraka, u platnu 6,20.

Filaret, Hristos vaskrese (str. 7), ista serija br. 54. — Beograd 1933. Ćirilski.

Frankenheim, Die Entwicklung des sittlichen Bewusstseins beim Kinde (str. X + 197.) Herder — Freiburg 1933. Stoji 4 marke, u platnu 4,80.

Glumac, Sveti Irenej sremski (str. 12), »Pobožne knjige za narod« br. 53. — Beograd 1933. Ćirilski.

Hofmann S. I., Griechische Patriarchen und römische Päpste III. Theophanes III. Patriarch von Jerusalem und Papst Urban VIII. (str. 60), »Orientalia christiana« Aprili 1933. — Roma.

de Jerphanion G. S. J., Bulletin d' archéologie chretienne III. (105 str.), Orientalia christiana — Roma, Decembri 1932.

Kalendar za prostu godinu 1933. (ćiril.) »Pobožne knjige za narod« — Beograd 1933.

Koffler H. S. I., Die Lehre des Barhebräus von der Auferstehung der Leiber (210 str.), Orientalia christiana — Roma, Octobri - Novembri 1932.

Müller, O socijalnom osiguranju radnika (str. 98), Biblioteka ekonomskog udruženja liječnika u Jugoslaviji — Zagreb 1933.

Oj mladosti, oj dragosti! (str. 125), »Društvo sv. Mohora« — Gorizia 1933.

Njaradi biskup, Najveći jubilej. U spomen 1900 godišnjice muke i smrti Gospoda našega Isusa Hrista. Korizmena okružnica (str. 16), Zagreb.

Minjatis, O ispovesti (str. 12.), ista serija br. 52. — Beograd 1933.

Reymond A., Les principes de la logique et la critique contemporaine (VII + 277 str.), Boivin — Paris VIe. 1932. Stoji?

Rieger, Socijalizacija i socijalni kooperativizam (str. 16), »Socijalna misao« — Šibenik 1932.

Rostovski, Gdje je Hristos? (str. 8), ista serija br. 55. — Beograd 1933. Ćiril.

Srebrnić biskup, Korizmena poslanica 1933. (str. 32), Zagreb.

Šarić biskup, Sveta Godina, Crkva, Papa i Crkva (str. 25), »Academia apostolorum« — Sarajevo 1933. Stoji 3 dinara.

Učenje dvanaest apostola, Prahrišćanski spis, »Pobožne knjige za narod« — Beograd 1933.

Vanino S. J., Leksikograf Jakov Mikalja S. J. (1605 - 1654), Posebni otisak iz »Vrela i Prinosi« sv. 2., Sarajevo 1933.

Velikonja, Sirote (str. 79), »Društvo sv. Mohora« — Gorizia 1933.

de Vries S. J., De cognitione veritatis s. Thomae Aquinatis, Opuscula et textus historiam Ecclae eiusque vitam atque doctrinam illustrantia. Fasc. XIV., Aschaffendorff — Münster 1933. Stoji 1,10 maraka.

Vuco O. F. M., Bog, čovjek, religija (str. 223), »Savremena pitanja« — Mostar 1933. Stoji 20 dinara.

Zabret, Sv. zakon vrelec življenja (str. 100), Ljubljana 1932.

Ovaj broj obrađuje poglavito socijalno pitanje.

Stoga ne donosimo ovaj puta običajnih rubrika.

»ŽIVOT« izlazi 10 puta godišnje na 48 stranica. — Urednik: Karlo Grimm D. I. Izdavač i vlasnik: Nadarbina nadbiskupske menze u Zagrebu. A. Altirević D. I. Tiskara »Glasnika Srca Isusova« — K. Grimm D. I.

HRVATSKA KATOLIČKA BANKA D. D. ZAGREB,

Jurišićeva ulica broj 10. Vlastita kuća. — Telefon 13 62 i 18 41.

Prima uloške na knjižice i tekući račun te ih ukamaćuje najpovoljnije. Eskomptira mjenice, devize i čekove. Financira trgovačka, obrtna i industrijska poduzeća. Obavlja sve burzovne naloge najkulantnije. — Kupuje i prodaje devize uz najpovoljnije uvjete.

Bavi se uopće svim u bankovnu struku zasjecajućim poslovima.

HRVATSKA POLJODJELSKA BANKA
DIONIČARSKO DRUŠTVO.

CENTRALA: ZAGREB, u vlastitoj palači, Martićeva ulica broj 6.

Podružnice:
Sarajevo i Sušak.
Ispostave:
Bribir, Čabar i Hreljin.
Afiliacija:
Preloška štedionica d. d. u Prelogu.

Bavi se svim poslovima, koji spadaju u bankovnu, štedioničku i mjenjačku struku,
napose podjeljuje mjenbene, zemljišne i različne druge vjeresije, kupuje i prodaje vrijednosne papire, valute i devize, izdaje čekove i kreditna pisma te obavlja sve burzovne naloge.

PRIMA NA POHRANU I UPRAVU VRIJEDNOSNE PAPIRE I DRUGE VRIJEDNOSTI TE IZNAJMLJUJE SIGURNOSNE POHRANBENE PRETINCE — SAFE-DEPOSITS. —

Prima uloške na knjižice i na tekuće račune uz najpovoljnije uvjete.

Prva hrvatska tvornica strojeva i ljevaonica željeza Hrvatske poljodjelske banke, Magazinska cesta br. 11, bavi se svim radovima strojarske i ljevačke struke.

Cijenjenim roditeljima na znanje.

Redovnice Uršulinke otvaraju 1. septembra 1933. konvikt u Zagrebu, Vlaška ul. 75. za učenice, koje bi polazile srednje škole grada Zagreba.

Budući da je broj mjesta ograničen, upozoravaju se cijenjeni roditelji, da za vremena zatraže sve upute kod:

UPRAVE URŠULINSKOGA ZAVODA
ZAGREB, VLAŠKA UL. 75.

I. Kujundžić D. I.

NOVA STENOGRAFIJA

Prvi i jedini domaći sistem grafičkoga smjera.
Cijena 20 D, za đake: 10.
Narudžbe prima: **Uprava »Glasnika Srca Isusova«, Zagreb I, pp. 147.**
Uzorak nove hrvatske stenografije:

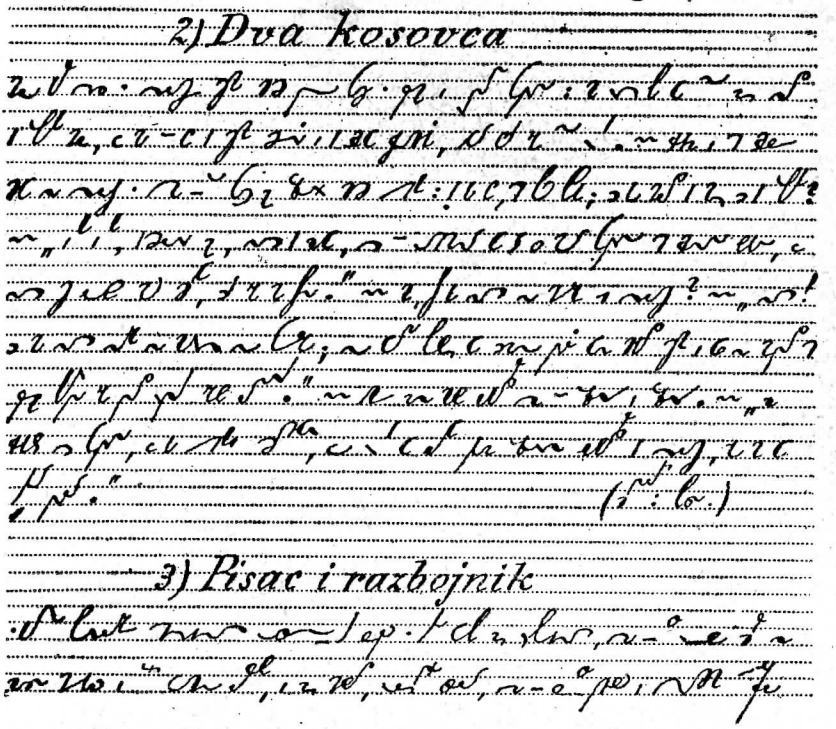

TKO SU ISUSOVCI?

Red isusovački ili »Družbu Isusovu«, isusovačke odgojne metode, rad i djelovanje isusovaca kod nas i po svijetu, najznamenitije naše isusovce najbolje ćete upoznati iz knjige

„TRAVNIČKA SPOMENICA"

Pisac je Isusovac O. Zabeo, dugogodišnji profesor gimnazije u Travniku. Na travničkoj gimnaziji isusovci rade već 50 godina.
Knjiga stoji s poštarinom 65 Din., a razašilje je odmah:

AKADEMIJA REGINA APOSTOLORUM
Sarajevo, — Korošćeva 15./I. kat.